KARA GÜNLER VE İBRET LEVHALARI

Yazan:
Hasan Basri ÇANTAY

Naşiri:
Mürşid Çantay — P. K. 32.
Bayezid — İstanbul
Ordu Cad. No: 195.

Ahmed Said Matbaası
İstanbul ——— 1964

Oğlum (Mürşid)'in isteğiyle bir şema halinde yazıp Balıkesir «Türk Dili» gazetesinin 18, 19, 20, 21, 24, 25, 26, 27 ikinci kânun (ocak) 1939 tarihli nüshalarında neşretdiğim bu yazıları — kara günlerimizin acı bir hâtırası olmak ve gösterilen arzuları yerine getirmek üzere — broşür şeklinde de yayımlıyor ve bunları bugünün gençliğine armağan ediyorum

H. Basri Çantay

Hayâtımın bütün safhalarını günü gününe yazmak âdetimdi. Yunan işgali zamânına kadar olan kısımların notlarını, Balıkesir'in kuvâyi milliyye hâtıralarını da ihtivâ etmek üzere, hicret esnâsında burada (Balıkesirde) münevver tanıdığım bir zâtin yed-i emânetine tevdi' etmişdim. Bu zât bir gaz tenekesini dolduran o notları ve onlarla berâber bütün bir ömrümün tedkik ve tetebbu' mahsulü ve sermâyesi olan diğer evrak ve vesâikımı —ki Balıkesir târihine ve meşâhîrine âit notlarım da o arada idi— bir mahzende gizleyecek, kurtuluşdan sonra yine bana iâde edecekdi. Kurtuluş olmuşdu ve ben onları kendisinden istemişdim. Onun bana verdiği kat'î cevab şu oldu:

— Ben onları korkumdan yakdım!

Her evin, her âilenin kendine mahsus acı tatlı hâtıraları vardır. Onlar o âilenin âdetâ târihini teşkil ederler. Meselâ me'murlar hakkında ta'yîn, terfi, azil birer hâtıradır.

O hâtıralar me'murlar için yıl, ay, gün hesabları yerine geçer. Denilir ki: «Çocuğum, ben falan me'muriyyete ta'yîn olundukdan bir yıl sonra doğdu.» Çiftçiler alel'ekser tabîat hâdiselerini, bir ineğin yavrulamasını, bir öküzün hastalanmasını âdetâ târih başlangıcı sayarlar.

Bir gazeteci için de, kendine göre, bu kabîl hâtıraları bulunmak pek tabîîdir.

Evimizde zaman zaman (kaçaklık devri) bir târih, bir hâtıra gibi yâdedilir. Oğlum (Mürşid) in:

— Kaçaklık nedir, kim kaçdı, nereden kaçdı? niçin kaçdı?.

Yolundaki süâllerine dâimâ:

— Dur, söze karışma! Tarzında susdurucu cevablar veririm.

O, birgün âdetâ bana isyan eder vaz'iyyetle dedi ki:

— Baba, ya şu kaçaklık mes'elesini bana anlat, yahut bu sözü bir daha benim yanımda söyleme, recâ ederim!

(Bir fıkra aklıma geldi: Herifin biri askerliğinde Hicâza gitmiş. Memleketine döndüğü zaman hep Hicâzın kudsî hâtıralarını anlatmak istermiş. Kahvehâne halkı artık usanmış, bıkmış. Aralarında söz birliği etmişler. Herkim hicâzdan bahsederse kahvehânenin bütün müdâvimlerine dört başı ma'mur ziyâfet verecek»! Adamcağız günlerce susmuş, hicâz lâfına uzakdan temas eden yalan yanlış sözleri tashîh etmek îcâp ederken, sırf ziyâfet korkusiyle, bunu yapamaz olmuş!

Bir gün öyle müdhiş bir falso önünde kalmış ki behemehal onu düzeltmek lâzım! söylese ziyâfet var, söylemese tahrif var! kıvranmış, kıvranmış, nihâyet olduğu yere düşüp bayılmış! Herifi güç hal ile ayıltmışlar.

— Ne oldun yahu?

Diye sormuşlar. Demiş ki:

— Bırakın allah aşkına, bu hal benim başıma bir kerre de Hicâzda gelmişdi!...)

Bizim küçük beyin ısrârına dayanamadım. Fakat, notlarım yanmışdı, «Teab-ı dimağî» hastalığından henüz kurtulmıya başlamışdım. Yıprak hâfızamı biraz derleyip toparladım. «Kaçaklık devri» ni pek küçük bir şema hâlinde kendisine şöylece anlatdım: (1)

*
**

Oğlum, târihde okumuşsunuzdur. Biz genel savaşdan (2) yenilerek çıkmışdık. Memleketin her yanında büyük bir ümidsizlik vardı. İstanbul ve bir çok şehirlerimiz, ecnebîlerin boyunduruğu altında idi ve bu hal gitgide diğer şehirleri-

(1) Bu hâtıracığın, okuyanlara göre, ihtimal hiç bir kıymeti yokdur. Fakat kara günleri hatırlatdığı ve gencliğe de bir ibret teşkîl edebileceği için belki fâideli olur diye düşündüm.

(2) Birinci Dünyâ Savaşı.

mizi de sarmak üzere idi. Gazeteler sansör altındaydı... İstanbul'daki meb'uslar meclisinde bulunan (Amanoloidi) gibi Rum meb'uslar ve diğer Rum ve Ermeni vatandaşlar açıktan açığa Türke hakaret ediyorlardı. İftirâlar sayısızdı. Memleketin ileri gelen adamları hayatlarından emîn değildi. Türkiyede, hele Balıkesir'de eşkiyâlık o kadar ilerlemişdi ki, biz bağlarımıza, tarlalarımıza bile gidemiyorduk. Köyler, kasabalar basılıyor, Türk ağaları en feci' işkencelerle öldürülüyordu.

Herkes ümidsizlikle susmuş, (vık) diyemiyordu. Ben o kara günlerde Balıkesir'de (SES) adında bir gazete çıkaracakdım. Türkün çiğnenen haklarını müdâfaa edecekdim. Birçok arkadaşlarımın :

— Canım, senin bir gazeten mi bu dünyâyı düzeltecek? Başına felâket açacaksın, vazgeç, yapma, etme! Demelerine rağmen (17/İlk Teşrin/1918 (Ekim - 1334)) târihine rastlayan perşembe günü ilk nüshasını çıkardım ve memleketin her yanına gönderdim.

(SES) in ta başında merhum (Mehmed Âkif) beyin sureti mahsusada yazıp yolladığı şu selîs kıt'ası vardı:

Düşman sesi duymak istemezsen,
Kardeş sesidir uyan bu sesden!
Kalkınca görür ki akşam olmuş
Vaktiyle uyanmayan bu sesden.

Zaman oldu, Türke hakaret eden istilâcıların aleyhinde mecburî müdâfaa yazıları yazdım. Vakıt oldu, Rum ve Ermeni vatandaşlarla karşılıklı kavgalar etdim. Hele eşkiyâ hakkındaki yazılarım çok şiddetli idi.

Halk tamâmen ümidsizdi Onlara ümid vermek lâzımdı. İstanbul mektubları adiyle yazılar neşrediyordum «Eşref Edip» bey tarafından yazılan bu mektublar muhitde çok güzel te'sirler yapıyordu. Bu millet ölmeyecekdi.

Kara günlerimizde de hâlâ ihtikârlarla, hâlâ yağmalarla

meşgul adamlar vardı. Onları fırsat buldukca hırpalamakdan ayrılmadım.

Herkesi «İttifak-ı mukaddes» e, «Millî Harekete» çağırıyordum.

Mütâreke devrindeyiz. Yer yer de tevkifler başladı. Ma'hud vatandaşlar şımardıkca şımardılar. Yazıyorlardı, yazıyordum ve (SES) Türkiyenin en gizli köşelerine kadar sokuluyor, okunuyordu.

Birgün Balıkesir'deki gayr-i müslim vatandaşlarımızdan iki kişi ile beni sevmeyen bir muhtekirin, aleyhimde şikâyet etmek üzere Istanbul'a gitdiklerini, oradaki ecnebi mümessil ile (Damad Ferid) hükûmetine jurnal etdiklerini işitdim. Kendimce ba'zı tertîbat aldım.

15/Mart/1919 tarihine rastlayan cumartesi günü İzmire gideceğiz. Orada ilk (Reddi ilhak kongresi) kurulacak. Ben de Balıkesir murahhaslarındanım. Hatırımda kalan arkadaşlarım şunlardı :

1 — Hocam Müftü Kodanaz zâde hacı Ahmed efendi. (3)

2 — Maârif Müdürü Sabri Sözen bey. (4)

3 — Miralay mütekaidi Rızâ bey (5)

4 — Zarbalı zâde Hulusi bey. (Eski Meb'us) .

5 — Belediye ve ticâret odası reîsi Keçeci zâde Hâfız Mehmed Emin bey merhum.

6 — Bandırma nâmına Bandırma muhâsebei hususiyye memuru Nazım bey merhum ve diğer kazaların mürahhasları.

(Müftülerle belediye reisleri tabiî üyelerdendi).

Balıkesir'de trene binerken Hoca zâdem (Râif) bey (6) yanıma sokuldu. «Vatandaşlar, Bandırma treninden çıkan şu adama seni gösterdiler, dikkat et!» dedi. Gördüm, genç bir va-

(3) Vefat etmişdir.

(4) Bayezit mutasarrıfı sabıkı. Vefât etmişdir.

(5) Jandarma miralaylarındandı. Balıkesirli. Vefât etdi.

(6) Midhat Paşa ilik okul başöğretmeni, vefât etdi.

tandaş, yabancı. Bu herifin tehcîr komitesinden (7) Adanalı biri olduğunu bil'âhare öğrendim. Bu adam da trene atladı. İstasyonlarda hep beni gözetliyordu. Bil'iltizam Manisa'da indim, Keçeci zâdeyi de yanıma alarak, dostlarımdan (Avni) ve (Bahri) bey merhumları aramak behânesiyle şehre girdim. Hayli dolaşdık.

Trenin kaçdığını anladıkdan sonra arkadaşıma «haydi dönelim, trene yetişelim» dedim! İstasyon tenhâ idi, tren kaçmışdı! Keçeci zâde telâş gösterdi. Ben «Alaşehir treni ile gideriz. Arkadaşların ineceği oteli biliyoruz. Bizim çantalarımızı da bırakmazlar» dedim. Kompartımanda benim de bir bavulum vardı. Bu, Balıkesir'e ve vilâyetin heyet-i umumiyyesine âid vesâik ile dolu idi. Bu vesâika istinâden rapor tanzîm ve kongreye takdîm edecekdim. Bu memleketin Türk olduğunu ısbâta çalışacakdım! Çünkü (Venizelos) İzmir ve havâlîsinin (Ya'nî bütün Karesi livâsı ile Bursa'nın garbının ve Menteşe livâsının garb ve cenub kısımlarının) Yunanlı olduğunu, buralarda Rumların ekseriyyetde bulunduklarını utanmadan iddiâ ediyordu! (8)

Gece arkadaşların indiği İzmir merkez oteline indik. Arkadaşlar uyumuşlar. Beni (Sabri) beyin yatdığı odaya vermişler. Uyumadım, sabaha kadar rapor tanzîmi ile meşgul oldum.

(16/Mart/1919) Pazar sabahı arkadaşlarla birleşdik. Vâli ve kumandan (Nureddin Paşa) merhumu ziyâret etdik. O, bize muhtemel tehlikeye karşı gizlice hazırlanmamızı, memleketde sükûnu muhafazaya çalışmamızı tavsiye etdi.

---

(7) Türkiyenin muhtelif memleketlerindeki Ermenileri Adana ve havâlîsinde teksîf ve bir Ermenistan teşkîl etmek üzere cebren tehcîr vazîfesiyle mükellef komite. İlk def'a ben gazetemde bu gizli komite hakkında ifşââtda bulunmuşdum.

(8) Venizelos'un metâlibi bundan da ibâret değildi: gûyâ «Vilson prensiplerine istinâden İstanbul'u, Samsun'u, Marmara ve adalar sâhillerini de istiyordu!» Trabzon'u da Ermenilere veriyordu!

Ben yalınızca (Anadolu) gazetesi idârehanesine gitdim. Orada tesâdüfen (Celâl) bey (9) le görüşdüm. Bana nasıl olup da tevkif edilmediğimi sordu ve kendisinin de anbean tevkifine intizâr etmekde olduğunu söyledi. Maamâfih böyle birşey olursa kaçacağını da ilâve etdi.

Esâsen ben de o fikirde idim. Kongre (17/Mart/1919) pazartesi günü müzâkeresine başlayacakdı... O günün sabahına karşı uyumuşum. Korkunç rü'yâlar içinde (Sabri) bey tarafından uyandırıldım.

Henüz kahvaltı etmemişdim, aşağıda Pelitköylü (Mehmed Cavid) bey (10) tarafından çağırıldığımı söylediler, gitdim, meğer o gün henüz Balıkesir'den gelmiş. Dedi ki:

— Şifre var. İzmire belki yarım saat sonra tebliğ edilecek. yakalanacaksın. Artık hazîn bir mâcerâya girmiş olacakdım.

Otele çıkdım, büyük bir odada toplanmış olan arkadaşlarımdan yalınız hocam Müftü efendiyi dışarıya çağırdım: «Buradan uzaklaşmak mecburiyyetindeyim. Hakkınızı helâl ediniz. Ne yapacağımı söylemeyeceğim. Belki sizi tazyık ederler, yemin etdirirler.» dedim, muhterem ihtiyar ağlamıya başladı ve hıçkırıklar arasında yerden göğe kadar... hak selâmet versin,» dedi. Elini öpdüm, ayrıldım. Zavallı boğazından hasta idi, kendisini bir gün evvel doktora muâyene etdirmişdik. (Sabri) beye de evrâkı, bavulu ve raporu tevdi' etdikden ve kısaca malûmat verdikden sonra otelden çıkdım.

Benim aldığım tertîbat Balıkesir mıntakasına ve vaz'iyyetine göre idi. Arkadaşlarım tevkîfim ihtimâlinden haberdar olmadıkları için İzmir kongresine iştirâkime Balıkesir'de çok ısrar etmişlerdi. Ben sâdece hakkımda gelecek şifrenin, bana gizlice haber verilmedikce, İzmir Vilâyetine teblîğ olunmamasını te'min etmişdim. (Karasi) mutasarrıfı (Hasan Vassaf) bey (Damad Ferid) hükûmetinin çok saadık bir adamı idi.

---

(9) Celâl Bayar bey.

(10) Eski Balıkesir meb'usu. Vefât etdi.

Ben livâ daimî encümeninde âzâ idim. Encümen müzâkerelerinde bile kendisiyle ahval hakkında kavgalar çıkarıyorduk. Şifrenin İzmire tebliğini te'hire söz veren de maiyyetindeki emîn bir şifre me'muru idi! (x)

(Mehmed Câvid) beyle pek kısa bir konuşmadan sonra şu kararı verdik: Evvelâ birlikde (Karşıyaka) ya geçeceğiz, ben oradan bir arabaya atlayarak (Bergama) ya gideceğim. Muallim olacağım, gözlerimdeki gözlüğü atacağım. Adım da (Sâlim) olacak. Kongre bitince (Câvid) bey de Bergamaya gelecek, birlikde (Bürhâniyye) nin (Pelitköyü) ne gideceğim. Vaz'iyyeti orada tedkik edeceğiz. «Karşıyaka» ya gitmek için hazırlanırken Manisa'da yolunu şaşırtdığımız komiteci yine karşımıza dikildi! Müdhiş bir fırtına, sağnaklı bir yağmur başlamışdı! Seviniyordum. O adam gözden kaybolmuşdu. Biz de Karşıyakayı tutduk.

Para çantam otelde, yatağımın yasdığı altında unutulmuş, cebimde beş para yok! (Mehmed Câvid) bey mevcud (106) lirasından (105) ini bana verdi. Orada (Arab Ali) adında bir arabacı ile, beni Bergama'ya götürmek üzere kırk liraya pazarlık etdik. Ali genç bir çocukdu. Ben muallim olmuşdum. Adım da (Sâlim) di.

(Mehmed Câvid) beyle hazin bir veda'... Yoldayız, müdhiş yağmurlar arasında (Menemen) i tutduk. Orada hükûmet konağı yanında bir kahvehânenin saçağı altında beş dakîka içinde bir kahve içdikden sonra hareket etdik. Hedefimiz «Ali ağa çiftliği». Fakat yol öyle berbad ki... Yalınız tesviyesi yapılmış, araba ile geçilmesi âdetâ imkânsız.

Zâten Menemen'den hareketimiz de akşam ezanına yakındı. Birkaç def'a arabamız devrildi, çamurlar içinde yuvarlandık. Zifiri bir karanlık, yıldırım sağnakları, yağmurlar, seller...

(x) Bugün ismini söylemekde mahzur görmüyorum: Tahrîrat kalemi mümeyyizi Şahin zâde (İbrahim Fevzi) Bey. Emekli kurmay albay «Muammer Şâhin» beyin rahmetli pederi.

(Ali) me'yusdu, ağlıyordu. Ne arabasında bir fener vardı, ne de bizde kibrit kalmışdı.

Gece yarısından sonra «Ali Ağa Çiftlğiine» (Nahiye merkezidir) muvâsalat etdik. (Ali) beni kapalı bir kahvehânenin yakınında indirdi, harab bir ahırın içersine girdim, arabamızın cebinde bir parça ekmek, peynir vardı, koyu karanlığın içinden süzülüp gelen bir kedi, biz yetişmeden, onları kapıp gitdi! Ahır çok pireli idi.

Yanımızda kısa boylu, elli yaşlarında bir adam belirdi. Bize: «Hoş geldiniz, buyurun bizim eve gidelim» dedi. Gitdik, basık ve bir katlı bir evceğiz. O zât galibâ mütekaaid me'murlardan idi. Hakkındaki minneti hâlâ unutamadığım ve unutamayacağım o hamiyyetli adamın bugün ismini maal'esef hatırlayamayacağım. Nurânî yüzlü, müslüman bir adamdı. Bizi ısıtdı, doyurdu. Ben kim olduğumu ona açıkca söyledim. Tesliyete çalışıyordu. Gece rahat uyku uyudum. O zât sabah namazına kalkmış, ben de uyandım, kalkdım.

Dışarıya gidip gelen arabacı (Ali) dedi ki:

— Sâlim bey, haberler fenâ! «Güzelhisar» çayı taşmış, geçit vermiyormuş!

İçim burkuldu. O, sözüne devam ediyordu:

— Ben geçerim dedim, «O çay her sene birer baş yer, iyi düşün» dediler, doğrusu ben gidemeyeceğim!

Mihmandar efendi birlikde dışarı çıkmamı, bunda hiç bir mahzur olmadığını söyledi çıkdık, akşamki kahvehâneye girdik. Dışarıda tek tük askerler göze çarpıyordu. (x) İçime şübheler girmişdi.

Çayımı henüz bitirmemişdim... Süngülü bir asker doğruca bana yönelerek geldi ve:

— Buyurun, hükûmete gideceğiz!

Dedi, vâkıâ, ben, her ne bahâsına olursa olsun, yakalanmamaya karar vermişdim. Fakat, o zâtin temînâtı beni gafil

---

(x) Bunlar sâhil muhafazasına me'mur imişler. 150 kadar asker.

avlamışdı. Kim bilir belki de kurtulabilirdim. Askerle birlikde gitdik. Şimdi sîmasını bile unutduğum otuzbeş yaşlarında bir zâtin huzurundayım. O, Nahiye Müdürü (Râtib bey) imiş. Selâm verdim, selâmımı almadı, yakalanmışdım!

Aramızda şöyle muhavere geçdi :

— Kimsiniz?

— Balıkesirli (H. Basri) yim.

— Mesleğiniz?

— Gazeteci.

— Buraya niçin geldiniz?

— Gezmek ve görmek için.

— Teşkilât yapacaksınız değil mi?

— Ne münâsebet? Bir gazeteci nasıl teşkilât yapar?

— Bilirim, ocakcısınız, her şeyi yaparsınız!

— Kabul etmem, reddederim.

— Sen şimdi görürsün hâlini!

— Fakat, düşünmelisiniz ki karşınızdaki bir Türkdür, müslümandır.

— Çıkardığın gazetenin adı ne?

— (SES).

— Müsyö (Şimit) hakkında yazı yazan sen misin?

— Evet.

— (Derin bir nefes aldıktan sonra) oturunuz! (oturdum).

— (Şimit) hâdisesini biliyor musunuz efendim?

— (Gülümseyerek): bilmez miyim? ben de ondan tokat yiyenlerdenim!

(Masasının bir gözünü açarak): İşte gazeteniz!.

— O halde bana çatmakda ma'nâ nedir

— Azîzim, ben müşkil mevki'deyim, ocakcıları (ittihadcıları) bilmez misin? Gözümüz ürkdü.

— Ben ocakcı değilim, müstekillim.

— Fakat nede olsa...

— Hayır, hayır.

— Siz dâimî encümen âzâsındanmışsınız, öyle mi?

— Evet.

— Nereye gitmek istiyorsunuz?

— Nahiyeniz dâhilinde biraz dolaşmak fikrindeyim!

— Hayır, dolaşamazsınız! Sizi bir me'mur sıfatiyle yakalamak mecburiyetindeyim! Fakat, kıyamıyorum da...

— Niçin yakalayacaksın? Ben senin hakkını müdafaa etdim!

— O halde, azîzim, ne ben sizi görmüş olayım, ne de siz beni! Fakat çok recâ ederim, bu mes'ele aramızda kalsın, sonra mahvolduğum gündür.

— Hayhay, tamâmen müsterih olabilirsiniz efendim, «Güzelhisar» çayını geçebilir miyim?

— Geçemezsiniz. (Menemen) e döner, orada bir çâre ararsınız! Ben de bu gün Menemen'e gideceğim.

— ....

(Râtib) beye verdiğim cevablar çok müessirdi. Uzatmak istemiyorum. Oradan müsâadeleriyle çıkdım, (Ali) yi, mihmandar efendiyi buldum. Kısa bir müşâvereden sonra tekrar «Menemed» e dönmiye karar verdim. (Râtib) beyden biraz şübhelenmişdim. Hele «Ben de bugün Menemen'e gideceğim» demesi bana ma'nâlı geldi. Vaz'iyyetimi (Ali) ye de anlatdım. Tâ ki muhtemel tehlike karşısında alınması lâzım gelen tedbirlere o da iştirâk etsin. Ben zâten yolları da tanımıyordum.

(Ali) beni bin i'tinâ ile Menemen'e ulaşdırdı: (18/Mart/1919). Tenbîhâtım vechile bir köylü hanına indirdi. Bu han emîn idi. Sahib veyâ müste'ciri (Keresteci Mustafa efendi) yi müsâfir olduğum odaya çağırtdım. Kendisiyle açıkça konuşdum. Dedi ki:

— Biz seni gıyâben tanır ve severiz; hanı yakarım, seni yakalatmam! Müsterih ol.

(Mustafa) efendi akşam yanıma geldi. Konuşuyoruz:

— Azîzim, ben behemehal Bergama'ya gitmek mecburiyyetindeyim. Oradan Balıkesir havâlisine geçeceğim .(Güzelhisar) çayının ötesine beni atmanın bir çâresi?

Te'min etdi:

— Hiç merak etme. Sen yalınız biraz uyu.

— Hayır uyumam. Îzah et.

— Kaderin varmış. Handa (Arnavud Şaban) isminde biri müsâfir. Sabaha karşı gidecek. Seni de hayvaniyle götürecek! O adam yaz kış çayı geçer, seni «Reşadiye» ye kadar götürecek. Yalnız kıyâfetini tebdil etmek lâzım.

— Ne şekilde?

— Seni bir «fıstık tâciri» yapacağım! Başına bir Menemen sargısı saracağım!

— Hayhay.

Mustafa efendiye para verdim. Bana bir «Menemen üstlüğü» alıp geldi ve iki ucunu sarkıtmak suretiyle onu güzelce fesime doladı. Bir falso yapmamak için fıstık muâmelesi üzerine hayli şeyler öğrendim ve müsterih yatağıma yatdım.

Sabaha karşı odamın kapısı vuruldu. (Şaban ağa) karşımda, «Hazır mısın? gideceğiz» dedi. Hazırlandım, desti yüklü ve semerli bir beygire binerek ve (Mustafa) efendiye veda' edip ayrıldım

Şiddetli yağmur yağıyordu. Bereket versin ki (Şaban ağa) kalın yağmurluğunu bana giydirdi. O, yaya.

Dün geldiğim yollar üzerinden tekrar gidiyoruz. Jandarma karakolları var. Fakat benim kaçak olduğumu anlamak için büyük ferâset lâzım.

«Ali Ağa Çiftliğine» uğramadan geçdik, nihâyet «Güzelhisar» çayının kenarına geldik. Çay kudurmuş bir vaziyyetde. Şaban ağa «Korkma, gözlerini yum» dedi, hayvanın çılbırını eline alarak suya daldı, gidiyoruz. dizlerim sular içinde. Tekrar ediyor: «Sakın gözlerini açma, sağa sola meyil etme ha!»... Sâhil-i selâmeti bulmuşduk.

«Reşadiye»? Bu bir nâhiye, fakat oraya varınca ne yapacağım? (Şaban ağa) ile konuşmak istiyorum, adamcağız hem sırsıklam ıslanmış, hem yorgun. Benim on kelimeme bir keli-

me ile cevab verip bitiriyor. Yabancı muhitlerde barınmak ne müşkil Yâ Rabbî!

Benim azîz bir dostum ve muhaabirim vardı: (Vâcid Nazmi) Bey merhum. Bir zaman İzmir'den gazeteme çok kıymetli ve hisli yazılar yazardı. Son günlerde imzasının yanına bir de «Reşadiye» kelimesini atmıya başlamışdı. Mesleği de nâhiye müdürlüğü idi. Biğadıc müdürü iken tanışmışdık. Acabâ, varacağımız «Reşadiye» o Reşadiye mi idi? acabâ (Vâcid Nazmi) şimdi orada müdürmüydü? İmkânsızlık içinde bir imkân yakalamış gibi idim. (Şaban Ağa) ya, çekine çekine sordum:

— Müdürünüzün adı?

dedi ki:

— Nazım mı, ne... öyle bir şey.

Seviniyordum. Akşam ezanları okunurken «Reşâdiye» ye vardık. (Şaban Ağa), suratı asık, yorgun, bitkin... «Geldik, in bakalım!» dedi. Hayvandan indim. Müdürün evini sordum, cevab vermedi, bir han, bir kahve sordum, yine cevab vermedi! Hayvanını ve sırtımdan yağmurluğunu alıp gitdi!... Yağmur hâlâ devam ediyordu. Güç hal ile hükûmet konağını buldum, bir jandarma koğuşuna daldım. Müdür beyin evinde telefon olup olmadığını sordum, «Var» dediler. Mikrofon elimde, konuşuyoruz:

— Alo.

— Müdür.

— Müsâfirin var.

— Ay, âşinâ, bir ses! Kimsiniz?

— H. B.

— Aman geliniz, bekliyorum!

Bir jandarma aldım, (Vâcid Nazmi) Beyin evine yollandık. Merhum pijamasiyle sokağa fırlamış, koşarak bana doğru geliyordu. Sarmaşdık. Evine gitdik. Onlar da o dakîkalarda beni konuşuyorlarmış. «Ah buraya gelse de gizlesek» diyorlarmış.

«Sındırgı» eşrâfından (Hilmi) bey (eski meb'us Süreyyâ Örgeevren beyin pederleri) merhum da orada müsâfir. Hilmi

bey, Vâcid Nazminin kayın pederi. (1) Çamaşırlarımı değişdirdiler. Çaylar, ıhlamurlar, yemekler... O gece öyle rahat uyudum ki...

Sabahlayın kalkdım, (Vâcid Nazmi) beyin ısrariyle hükûmete gitdim, mekteblerini ziyâret etdim. Hattâ ba'zı talebeleri imtihan yapdım. Merhum benim hakkımda şifre geldiğini söyledi, fakat göstermedi. Vaz'iyyet fenâ idi. İstanbul hükûmeti işe öyle ehemmiyyet veriyordu ki...

(Vâcid Nazmi) bana (Çeçen Râşid) in atını te'min etdi. Yanıma bir de arkadaş verdi, akşama doğru Bergama'ya yollandık.

Gece Bergama'da, (Hacı İbrahim Efendi zâde Hafız Hüseyin) Beyin evinin önündeyiz. (Hafız Hüseyin) Bey evvelden Mehmed Câvid Bey tarafından vaz'iyyetden haberdâr edilmişdi. Bize kayın biraderi (Şevket) beyi terfik etdi. Kasaba civârındaki çiftliğine gitdik. Çiftlik binâsı bir sathı mâile yaslanmışdır... İki katlıdır. Kâhya (Osman efendi) ile tanışdık. O, benim hüviyyetimi anlamak istiyordu. «Sındırgılıyım» dedim, «Hayır, sen Balıkesir'lisin, bu ağız Sındırgı ağzı değildir...» dedi. Utandım.

O günlerde Bergame «İttihad - İtilâf gürültüleri içinde çalkanıyordu! Bir müstantik lafı vardı. Herkes onunla meşgul. (Osman efendi) müdhiş İttihad ve Terakki düşmanı. Söğüyor, söğüyordu! Dedim ki: «Yahu, ben de İttihadcı isem?» Cevab verdi: «Efendi, İttihadcı olsaydın buraya gelemezdin!»

Bergama'nın ortasından bir dere geçiyormuş, o dere Bergama'lıları ikiye ayırmış imiş! Binâen'aleyh halkının birleşmesi, anlaşması mümkin olamazmış, ağzımı açdım, gözümü yumdum, «Hey efendiler, memleket batıyor, (Venizelos) Türkiyenin en mühim şehirlerini, kasabalarını, hattâ bu havâlîyi Yunanistana ilhak etmek istiyor, siz hâlâ fırkalarla, tefrikalarla mı oynuyorsunuz? Balkan harbi biter bitmez içinden henüz çıkdığımız şu son umumî harb hâlâ akıllarımızı başımıza ge-

---

(1) (Vacid Nazmi) bey de diş hekimi (Niyazi) beyin kayın pederleri idi.

tirmedi mi? Türkiye teşrih masasının üstündedir, taksim ediliyor...»

(Osman Efendi) de, (Şevket bey) de benim konferansımı (!) can kulağıyle dinlediler, sözlerime tamâmen hak verdiler. Hüviyyetimin açığa vurulması hakkındaki recâlarını artık reddedemedim, söyledim. Şimdi bana bir fıstık tâcirine yapılacak hürmetden fazla hürmet ve mahabbet gösteriyorlardı.

Sabahleyin (21/Mart/1919) horoz sesleriyle uyandım. (Osman efendi) nefîs bir çiftlik kahvaltısı getirdikden sonra aşağı gitdi. Koyunlar, kuzular meleşiyordu. Kahvaltımı etdim. Pencereden kasabaya doğru, boynu bükük bakmıya başladım. Ay, şoseden mavzerli bir polis me'muru geliyor! Hem bu me'mur çiftliğe sapan yola dönmüşdü! Hedefi muhakkak çiftlik ve muhakkak ben'im!

Oturduğum odanın dıvarında asılı ve çiftliğin malı olan Osmanlı filintasını elime aldım, derin ve hazin muhakemelere daldım...

Şimdi aşağıdaki sesleri dinliyorum:

— Gel bakalım Veli efendi.

— Selâmün aleyküm.

— Aleyküm selâm. Bu ne hal?

— Sorma, bir kaçak arıyorum!

— Bizim çiftlikde kaçağın işi ne?

— Bu tarafa geldiğini tesbît etdik de.

— Bizde öyle bir adam yokdur.

— Ben de emînim ya vazîfe, malûm. Yukarı çıkalım.

— Veli efendi, kusura bakma, şurada oturalım da hem konuşuruz, hem ben de işlerimi görmüş olurum .

— Yukarı çıkmak yasak mı yoksa? Ben çıkayım.

— Ben seni yalnız çıkarır mıyım ya!

Ne yalan söyleyeyim, müdhiş halecan içinde idim. Kararımı behemehal tatbik mecburiyyetindeyim. Bayıra nâzır pencereden atlayabilirim. Fakat kalın demir parmaklıklar var! Gizlenmek de imkânsız. Silâh elimde. Oda kapısının sol tara-

fını kendime siper ittihaz etdim. Şimdi acıklı bir muhaakeme içindeyim: Mavzer bu, tam oda kapısına karşı olan merdivenden ikisi birden çıkarsa, (Osman efendi) yi nasıl vurabilirim? Sonra (Veli efendi) nin ne kabahati var? Çoluğuna çocuğuna yazık değil mi?

Aşağıdaki ses dinmişdi. Galîbâ odaya girdiler. Mahabbete daldılar. Bir saat sonra «Allaha ısmarladık, uğurlar olsun» seslerini işitdim. Pencereden bakdım, polis me'muru gidiyordu. Mavzerli polisi ilk def'a burada gördüm.

(Osman efendi), beti benzi uçmuş bir halde yanıma geldi, «Korkdunuz değil mi?» dedi, telâş ile sordum:

— Kaçak kim imiş?

Cevab verdi:

— Bir Rum! Akşam Bergamada bir ev soyulmuş, hırsızlar iki Rum imiş, birini yakalamışlar, öbürünü bu tarafa doğru kaçırmışlar. Telâş edecek bir şey yok. Efendi, ben sağ oldukca seni buradan kimse alamaz!

Çiftlikde beş gün kaldım. (Hâfız Hüseyin) bey her gün gelir, hatırımı sorar, gelemediği ba'zı günler de (Şevket bey) i yollardı. Bu zâtlerin ve (Osman efendi) nin cidden lütuflarına mazhar oldum... İzmir kongresi bitmiş, (Mehmed Câvid) bey de sözleşdiğimiz vechile çiftliğe gelmişdi.

Ertesi günü (26/Mart/1919) hayvanlara binerek sarp ve ıssız yollardan (Kozak) nâhiyesine doğru ilerledik, (Bağyüzü)-ne vardık. Ben hâlâ fıstık tâciri idim. Asıl fıstık mıntakası da bu mıntakadır... Şemsiyeli çamlar bu havaliyi cennet gibi bezemiş. Diyebilirim ki dünyânın en güzel yerleri bu yerlerdir. Bağyüzü'nde rahmetli (Osman bey) in çok temiz evinde müsâfir kaldık. Fıstık, bâdem, çekirdeksiz üzüm üzerine, lafla, hayli alışverişler yapdık ve kârlar kazandık!

«Ayvalık» muhabirim (Sansör Ali bey) de (1) orada. O

(1) Niçin «sansör» denildiğini bilmiyorum. Çok hamiyyetli bir gençdi. Kurtuluşu müteâkib Ayvalık belediyesine baş kâtib olmuşdur. Vefât etmişdir. Allah rahmet etsin.

zavallı da Rumlardan kaçmış, öldüreceklermiş. Vakıâ suçu da büyük! çünkü (24/Şubat/1919) pazartesi günü Ayvalığa çıkan Yunan «Salîb-i ahmer (Kızıl haç) hey'eti» (!) münâsebetiyle (Ses) e (2) imzâsız mektub yazan o idi ve o mektub müteâkib nüshalarda tarafımdan şedîd yazılar yazılmasına ve başlıca felâketime sebeb olmuşdu. (Sansör Ali bey) in o mektubunu, o kara günlerin küçük bir hâtırası olmak üzere, okuyalım:

(Sansör Ali bey) in mektubu:

«Çokdan beri kemâl-i iştiyakla beklenilen Yunan salîbi ahmer (Kızıl haç) hey'eti pazartesi günü bir Yunan torpitosiyle Ayvalık limanına geldi. Torpito boğazdan görünür görünmez evvelâ meclis-i umumî âzâsından (Vasilâki) nin fabrikası düdük çalmak suretiyle resm-i istikbâle müsâreat ve nihâyet bütün fabrika düdükleri ile kilise çanları da buna iştirâk etdiler. Kasabadaki umumî cûş-u huruş şâyân-ı temâşâ idi. Vatandaşlarımız:

— Zito Yunanistan, zito Venizelos!

na'relerini atarak sâhile koşuyorlar, müslümanların feslerini yırtıyorlar, her türlü hakaretleri mübah görüyorlardı. Ba'zıları elbisesiyle kendisini denize atarak, torpitoyu öpüyordu! Belediye civârına, gazinolar arasına, köprü başına gûyâ alâmet-i ilhak olmak üzere büyük Yunan bandıraları asılmışdı. Hey'et, bu mahşer-i cünûn arasından ilerlediği zaman metrepolithaneye de gidilerek nümâyişler yapıldı. Salîb-i ahmer hey'eti ile birlikde kaymakam mösyö (Şimit) de bulunuyordu.

Bu heyetde evvelce Osmanlı ordusundan kaçmış ve mahkûm olmuş Ayvalıklı doktor (Mihalâki) ile mukaddemâ Ayvalıkdan alâkasını keserek Yunanistana gitmiş eczâcı (Zaferâki) de celb-i enzâr-ı dikkat eyliyordu.

Salîb-i ahmer Ayvalıkda gûyâ sıhhî ve insânî hizmetler îfâ edecekdi. Halbuki Ayvalığın, hükûmet-i Osmaniyyenin kâ-

---

(2) 27 - şubat - 1919 - No: 20.

fî mikdarda doktorları, teşkîlât-ı sıhhiyyesi mevcud olduğu gibi, hastalık nâmına da hiç bir şey yokdu. Bu hey'et elbette siyâsî bir emel ile gelmişdi. Kendilerini muhafaza etmek üzere de Ayvalıklılardan maiyyetlerinde silâhlı yirmi kadar asker bulunuyordu. Mösyö (Şimit) kendisinin Ayvalıkdan vâkî şikâyetleri tedkik için geldiğini söylemiş, civar kazâlar eşrâfının tamâmen celbini kaymakamlıkdan istemişdir! Bergama'dan bir hey'et geldi. Gerek bunların ve gerek bil'umum rüesây-i me'murînin arkalarında birer Yunanlı ve müsellah asker ikaame edilmek suretiyle zavallılar divana çekilmiş, kaymakam beyin odasında Mösyö (Şimit) ahz-ı mevki' eylemişdi! Mumâileyh hazmedilemeyecek ve pek ağır bir nutk ile müslüman ve Türk kalblerini delik deşik etmişdi. (2) Kazâ kaymakamı (Osman Nuri) bey bu nutuk karşısında hiç bir şey demiyerek, hattâ merciini bile haberdâr etmeyerek derhal verilen emirleri infâza kıyâm etmişdi. Evvelce Yunanistana hicret edip de malları emvâl-i metrûkeden addedilen Ayvalıklı Yunanlılar esâsen Osman beyin müsâadesiyle hemen kâmilen Ayvalığa gelmiş, müdhiş bir hâdise çıkarmak üzere muntazır-ı fırsat bir vaz'iyyet almışlardı. Şimdiye kadar bir hayli müslümanı canavarca tahkîr, darb etdikleri ve kesdikleri halde bunlar bir türlü görünmüyor, görülemiyordu. Ayvalıkda tehcîr mes'elesi yokdu, hicret vardı ve bu hicret de hükûmet-i Osmaniyye ile Yunan hükûmeti arasında tanzîm ve imzâ edilen protokol ahkâmına müstenid bulunuyordu. Kaymakam bey zavallı islâm mühâcirlerini evlerinden çıkarmıya teşebbüs ve hattâ Ayvalığa İstanbuldan ve sâir yerlerden gelen müslüman tüccarın bütün kış rum ve müslümanlardan satın aldıkları yağların ihrâcını da kat'î nutuk mucibince men etdi. Hey'etin ve Yunan torpitosu askerinin çıkdığının ikinci günü metrepolithanece gösterilen lüzûm üzerine, başta Ayvalıklı (yani hacı Kuntu)-nun delâleti ve bir Yunan zâbitinin refâkati ile arkalarına dü-

(2) Bu nutuk ve cevabı müeâkib nüshada idi, bu risâleye de ekledik.

şen şerirlerden bir cemm-i gafîr müslüman evlerine hücûma ve gûyâ taharriyâta başladılar!

Müslüman malları gasb ve yağma ediliyordu. Bu miyanda tahsildarlardan birinin hânesinden henüz mikdârı anlaşılamayan emvâli mîriyye de gasb olundu. Mes'eleden haberdâr olan (Osman Nuri) bey metrepolithâneye mürâcaat etdi. Fakat galeyânın men'inin kaabil olamayacağı cevâbını aldı, fazla olarak da yağmacıların yanına resmen birer polis terfik edildi. (Yani hacı Kuntu) asıp kesiyor, Yunan hükûmetini temsîl ediyor, i'lân-ı istiklâl eyliyordu! Bunun hakkında hiç, hiç bir şey yapılmadı. Rüfekaasından ön ayak olanların isimlerini de ayrıca yazacağım. Me'murin ve muhâcirîn-i islâmiyye müdhiş dakîkalar geçirmekdedirler. Evlerin tahliyesine, zaptına, yağmaya şiddetle devam ediliyor. Zavallı me'murin, âilelerini harice nakil teşebbüsünde bulunuyorlarsa da sıhhî vezâifi îfâ ile mükellef (!) Salîb-i ahmercilerin, mümânaatına ma'ruz kalmakda ve hîn-i nakilde bile eşyâları gasb edilmekdedir. Hükûmet-i mahalliyye cidden lâkayddır.

Müslümanlara yapılan tahkîrat ve tecâvüzât ve vukuu muhtemel şeni' taarruzât karşısında civar köylüler ehâlisi galeyana gelmişdir. Gayr-i kaabil-i ta'mir haadisât vukuundan korkulmakdadır. Livâ hükûmetinin (3) nazar-ı dikkatini celb etmenizi recâ ederim.»

*
* *

Ertesi gün (27/Mart/1919) «Armutova» ya müteveccihen hareket etdik. Yolda (Rahmi) adında bir şakînin icrây-i fa'âliyyet etmekde olduğunu işitmişdik. Aldırış etmedik. Maamâfih öyle bir adama da rastlamadık.

---

(3) Hangi «livâ hükûmeti?» O zaman Babi Âlî, livâ dâhilindeki (3000) e yakın eşkiyayı bölük bölük kendisine istîmana mecbur eden mutasarrıf (Hacim Muhiddin) beyi azletmiş, yerine (Hasan Vassaf) gibi tirit bir adamı yollamışdı.

İzmir'den çıkdığımdan beri yollarda ta'kib etdiğim usul, hiçbir köye, hiçbir karakola, hattâ hiçbir şahsa yaklaşmamakdı, yaklaşmadığımı da hissetdirmemekdi. Bu yolculukda da ayni usule riâyet etdik. Sarp ve fenâ bir yoldayız.

«Gömeç» in uzağından geniş bir tur yaparak, fakat «Karaağaç» köyü civarında (Mehmet Câvid) beyin akrıbâ ve eviddâsından muhterem ve emîn birkaç zât ile (adlarını maalesef unutdum) bir çeşme başında görüşerek doğruca «Pelit» köyüne vardık. (Mehmed Câvid) beyin melce-i gurebâ olan evine müsafir oldum. Orada konuşduğum zevât şunlardı:

1 — Bürhaniye Zirâat Bankası me'muru hemşehrimiz rahmetli (Emrullah bey).

2 — Rahmetli (İbrahim) bey (Mehmed Câvid beyin biraderleri).

3 — (Zekeriyyâ) bey (Mehmed Câvid beyin akrabasından).

4 — Bakkal (Mehmed) bey.

Köylü vaz'iyyetden tamâmiyle habersizdi. Balıkesirden bazı hemşehrilerimin yağ ve sabun almak üzere geldiğini işitiyor, onlarla görüşemediğimden çok müteessir oluyordum.

Dokuz gün kaldığım bu güzel ve vefâlı köyde sabahları erken çamlığa ve onun karşısındaki hâkim tepeye gider, nankör denizlere bakar, dalar, okur, yazar, akşamları da eve dönerdim. (Mehmed Câvid) beyin ve âilesinin hakkımda ibraz etdikleri lütufların, muâvenetlerin ebedî minnetdâriyim.

Eğer (Mehmed Câvid) bey olmasaydı belki yakalanacakdım.

Kaçaklıkda en büyük endîşe, müsâferetde kalınan yerin şübheli ve müşkil bir mevkie düşmesi keyfiyyetidir. Bu mülâhaza beni sarsdı. Öyle ya himâye edenlerin mel'unâne tazyıklar altında kalması, mühim zararlar görmesi de muhtemel idi. (Mehmed Câvid) bey haricde, Bürhaniye ve Gömeçde mütemâdiyen vaz'iyyeti tedkik ediyordu. O havâlîye geçdiğime dâir hiç bir emare yokdu. Beni en çok şimendöfer güzergâh-

larında arıyorlardı. Balıkesir'deki evim ve akrıbalarımdan ba'zılarının evleri de dâimî tarassud altında idi. Bununla berâber, ben çiftlikde iken kendimin «Eskişehir» taraflarında olduğumu Balıkesirde işâa etdirmişdim. Bu habere zavallı âilem de inanmışdı.

Pelidköyünde tam bir köylü kıyâfetindeyim. Beni kolay kolay kimse tanıyamaz. Bir akşam eve dönerken Balıkesirli bir tâcire rastladım, yanı başından geçip gitdim, hemşehrim irkilmedi bile. Bir gün (4/Nisan/1919) Mehmed Câvid bey Burhaniye eşrâf ve tüccarından (Hacı Tâli') beyin dâimi benimle meşgul olduğunu, o havâlîye geçdiğim takdirde çok sevineceğini ve beni gizliyeceğini, kendisinin yemin ile benden haberdar edildiğini ve behemhal Bürhanyieye gitmemi istediğini anlatdı. Hiç düşünmeden hazırlandım, geceleyin (4-5/ Nisan/1919) hareket etdim. (Hacı Tâli') beyin çarşı içindeki mağazasının fevkaanî bir odacığı bana tahsis edilmiş. Orada müsâfir edildim. Odada karyola, küçük masa, sürâhi, bardak, ayna, fırça, lâmba gibi şeyler var. Yanıbaşında da bir halâsı var. Caddeye bakan penceresi perdeli, oh, dedim, kesretde ra'nâ bir vahdet!

Zavallı (Hacı dayı) bana kendi eliyle sepet içinde yemekler taşıyordu. İki gün geçdi, ruhum fazlaca sıkılmıya başladı. Kendi vatanımda sırf Türklüğümden dolayı, ma'ruz kaldığım bu felâket ve esâret gücüme gidiyordu. Hapishânede olsaydım eşlerimle, dostlarımla konuşabilirdim. Daha rahat vakıt geçirebilirdim. Mahbus ve mevkuflar da bana enîs olabilirlerdi. (Şimit) in hakaaret tükrüklerine boğduğu Türk vatanperver-
(Simit) in hakaaret tükrüklerine boğduğu Türk vatanperverleri bu havâlî halkından idi. Beni Türk bir mutasarrıf, Türk bir me'mur ne diye taharrî ve ta'kib ediyordu? Balıkesir'de beni yakalamak için gece gündüz uğraşan (22) me'mur vardı. Ben onlara ne yapmışdım? Benim hangi hıyânet ve cinâyetimi ta'kib ediyorlardı? Va'd edilen (600) lira mükâfat mı onları böyle koşduruyordu?

Bu mülâhazalar beni, çok rahatsız etdi. Müteessirdim. Bu teessürümden haberdar olmayan (Hacı Tâli') bey söz arasında dedi ki:

— Bugün kaymakam beyle konuşdum. «Livâ tazyık ediyor. Basri bey yanılıp da bu havâlîye gelmese...» yolunda sözler söyledi.

Canım sıkıldı, bu gibi laflar bana istiskal gibi geliyordu. Hakları da yokmuydu ya? Halbuki (Hacı Tâli') bey böyle bir ağırsanma kasdından tamâmen münezzehdi. O, beni kendi hâlimde bırakdı, aşağı gitdi, kafamın içi ateş gibi yanıyordu. Üzerimde bir rüvelver de vardı. Böyle dostlara bâr olmak ne büyük azab idi! İşi âdetâ kökünden halletme fikri depreşiyordu. Hattâ «Vasiyyetnâme» m de hazırlanmışdı. Refika-i hayâtım bir anda karşıma dikildi:

— Bana acımıyor musun? dedi. Gözümden kayboldu. Bu, rü'yâ değildi ,hayâl değildi, hakikatdı. Bilâihtiyar ağladım, ağladım... (Beni bu âkibetden asıl kurtaran dindarlığımdı, Allah'ın siyâneti idi).

Bir müddet sonra (Hacı Tâli') bey karşımda. Konuşuyoruz:

— Ne haber hacı dayı?

— Hayırlar.

— Kaymakam beyin adı ne?

— Sâlim Özdemir. (1)

— Bu adam Türk mü?

— Sapına kadar.

— Cesâreti nasıl?

— Henüz gencdir, maamâfih, çok temiz kalblidir.

— Kendisiyle konuşabilir miyim?

— (Hayretle yüzüme bakarak) Bu nasıl olur canım?

— Mâdem ki Türkdür, temiz kalbli bir adamdır, onunla kolayca anlaşabiliriz.

---

(1) Sonra Balıkesir vâlisi oldu.

— Vallâhi ben mes'ûliyyet kabul etmem! Sonra (Hacı dayı) sebeb oldu deme!

— Yok yok, endîşe etme! bu isim bana mûnis geldi. Sen evvelâ (Hacı Ali bey) i haberdâr et, gelsin görüşelim.

(Hacı Ali) bey (2) merhum gelmişdi. Hacı dayı da dâhil olduğu halde üç kişi şu kararı verdik: «Ben akşam karanlığında Hacı dayı ile birlikde Hacı Ali beyin evine gideceğim. (Müftü hoca Mehmed bey) de kaymakam beyi, çay içmek üzere ve da'vetli olarak, alıp o eve getirecek. Bir müddet istirahatden sonra ben, oturdukları oda kapısını ansızın açıp yanlarına gireceğim, kendimi takdîm edeceğim!.»

Bu karar aynen tatbik olundu. İçeri girdim, (Hoca Mehmed) bey merhum beni öteden beri livâ encümeninden tanıyordu. Bilâihtiyâr (O, o...), diyerek boynuma sarıldı, ben de kendimi kaymakam beye takdîm edip oturdum!

Kaymakam bey âdetâ ne söyleyeceğini bilemiyordu. Derin bir sükût hâkimdi. (Hoca Mehmed) bey kendini toparlayarak benimle başıma gelen bu felâkete dâir konuşmıya başladı. Ben anlatırken kaymakam da can kulağıyle dinliyordu. Kanâat getirdim ki bu zât cidden temiz yürekli ve hamiyyetli bir adam. (Hoca bey) gazetemin yapdığı hizmetleri takdîr etdi. Kaymakam bey de «Hepimizin intikaamını siz aldınız» dedi. Artık mahabbete dalmışdık. Muhtemel Yunan tehlikesine karşı alınması lâzım gelen tedbirleri konuşuyorduk. Millî hareketler, çeteler, muharebeler yapıyorduk! (3) Kaymakam beyle samîmî dost olduk. Tabîî kendisini müşkil vaz'iyyetde bırakamazdım. Bu hususda te'minât verdim, dağıldık. Haydi ben de mağazanın üstüne!

Ertesi gün (8/Nisan/1919) yine ateşler içindeyim, kabıma sığamıyorum, taşmak, dışarı fırlamak, vurmak, vurulmak, ge-

---

(2) Bürhaniye'nin hamiyetli eşrâfından. Vefât etmişdir. Muhterem «Enver Güreli» nin pederidir.

(3) (Sâlim Özdemir) bey millî hareketlerin devâmı müddetince fi'len çalışmışdır.

bertmek, gebermek istiyorum. İhtimâl bu kara düşüncelerde havasızlığın da büyük te'siri var. Bu sefer âilemin vaz'iyyeti de beni berbad ediyordu. Başıma bir felâket geleceğinden her an ürkerek bana öteden beri i'tidâl tavsiye eden refîkam «Nazmiye» parasızdı. O, hâlini kimseye açamazdı, babasına bile. Sonra hasta bir kadın... Of...

Ben, böyle kara kara düşünürken birden bire kapı açıldı. Biri sımsıkı boynuma sarıldı. Bu, (Hâşim bey) di (Şimdi Balıkesir tekel me'murluğundan emekli) Encümen-i dâimî arkadaşlarımdan (Gönenli Osman bey) merhum tarafından gönderilmişdir. O, beni Balıkesir'de hazırlanan bir ihtifâgâha nakle me'murdu.

(Hâşim) bey memleket hakkında haberler getirdi. Menemen'den hususî bir adamla gönderdiğim bir mektub vardı, âileme verilmemiş. Bir zaman benim İzmir'de yakalanarak denizden İstanbul'a sevk ve ecnebilere teslim edildiğimi, bir zaman İstanbulda asılarak (!) öldürüldüğümü, bir zaman da kollarım kelepçeli olarak karadan yaya sevk olunduğumu işâa etmişler! Nihâyet Eskişehir'de hayat ve sıhhatda olduğum işidilmiş. Sonra da Pelid köyünde bulunduğumu anlamışlar, sevinmişler. Benim Balıkesir'e naklimde ısrar eden de refîkam olmuş. (Hâşim) Beye verilen emir şu merkezde imiş: «İki günde Bürhaniyeye gideceksin. İki günde de geleceksin. Şu parola ile Telgraf vereceksin. Biz de şehir hâricinde sizi karşılayacağız.» Halbuki (Hâşim) Bey bir hiss-i kablelvuku' ile bir günde gelmiş. Telgraf vermiye ve bir gün fazla kalmıya muvâfakat etmedim.

Çok büyük lütuflarını gördüğüm (Hacı Tâli') beye veda' ve teşekkür etdikden sonra sabaha karşı (9/Nisan/1919) yola çıkdık. Ben ve Hâşim bey yaylı bir arabadayız, fakat arabacı benden haberdar değil! Arabada barut sandığı var! (Hâşim) bey barut kaçırıyor! Yollarda ne kadar jandarmaya rastladık. (Hâşim) Bey hepsini, işi sezdirmeden idâre etdi.

(9-10/Nisan/1919) gecesi şehrin civârında «Kızpınarı»

mevkiinde barut arabadan indirilmiş, arabacıya destur verilmişdi!

(Hâşim) bey dedi ki: «Sen Başçeşme kabristanında bekle, gideyim, (Osman) beye haber vereyim. Çünkü proğram bozuldu. Nereye gideceğimizi bilmiyorum. Parolamız Maydanoz». O, şehre gitdi, ben de kabristana doğru ilerledim. Aradan iki dakîka kadar geçdi, kabristanın kapısı yanlarında üç karaltı peydâ oldu. Bunların ikisi erkek, biri kadındı. Erkekler sarhoş, Herifler galibâ karaltımı gördüler, istikametlerini değişdirdiler.

Bir müddet sonra Hâşim Bey gelmiş, beni aramıya başlamışdı. Birden bire yaklaşamadım. Parolayı duyunca yanına gitdim. O, (Osman) beyi bulmuş, rahmetli (Somalı Hacı Hafız Cemil) ve rahmetli (Abdulgafur) efendilerle birlikde oturuyorlarmış. (Osman) Beyi dışarı çağırmış, ineceğim yeri öğrenmiş, gelirken o evin kapısını açık bırakdırmayı te'min etmiş.

Şimdi iki kişi ellerimizde rövelver ve bombalarla şehrin içindeyiz. Gâh polis devriyyelerinin ötdürdükleri zehirli düdüklerin aksi istikaametleri takib ederek, gâh sıkışınca gölgeli saçaklar altında gizlenerek ihtifâgâhımıza geldik. (Hâşim) Beye «Uğurlar olsun» dedidm, içeri daldım. İhtifâgâhım öyle bir ev ki onun dört odasında üç âile barınmakdadır ve bu üç âilenin ikisi ile diğer biri dargındır! Burada benim için öksürmek bile kaabil değil!

«Eyvâh bu Bâzîcede bizler yine yandık!»

Ben yukarı katdaki karanlık odadayım. Burada ikaamet için verilen ta'lîmâtın hatırımda kalan maddeleri şunlar:

1 — Alt katdakiler yatıp uyumadıkca ben yukarıda hiç bir kıpırtı yapamayacağım!

2 — Def'i hâcet için ancak iki vakıt var: yatacağım zaman, sabaha karşı kalkınca!

3 — Altdakiler uyanmadan ben her işimi sessizce bitirmiş olmıya mecburum!

4 — Geceleri ışık yakmak yasak!

5 — Muayyen iki vakıtda def'i hâcete çıkarken fevkaanî

halâye emekleyerek gidip gelmek şartdır! (Çünkü civar komşulara havaleler vardır.)

6 — Öksürmek, tıksırmak memnu'dur!

7 — Odamın arka sokağa bakan zemîni kârgir ve kalın bir duvardan ibâret penceresinin içinde oturacağım! Şâyed salonda bir çatırtı hissedersem derhal pencerenin iç tarafındaki kalın perdeyi kendime siper yapacağım!

8 — Kimsenin şübhesini celbetmemiş olmak için odanın kapısını dâimâ açık tutacağım!

9 — Gece de olsa hârice, ya'nî sokağa çıkmak yasakdır!

10 — Ânî bir baskına uğrarsam fârelerin toplantı yerine, hazırlanmış büyük bir yuvaya girip gizleneceğim!...

Bu ta'lîmâta tam bir sadâkatle sarıldım. Öyle zamanlarım oldu ki ben halâda iken aşağıdakiler kalkdılar, saatlerce içerde kaldım! Odama komşulardan kaç kişi geldiyse beni göremediler! O komşular hâriçde samîmiyyetle yemin ediyorlardı ki ben o evde ve Balıkesirde değilim!

Canımdan bezdim. Tabîî hak ve hürriyetlerin ne demek olduğunu o vakıt daha iyi anladım. Kendimin Balıkesir'de bulunduğumu kimseye hissetdirmemişdim. Hattâ (Osman) bey de ihtifâgâhımı görmemişdi. (Hâşim) bey dahi benim orada ancak bir gece yatacağım kanâatinde idi.

Aşağıdaki odanın sâkinleri ara sıra gezmiye giderler, yahut odadan dışarı çıkarlardı. İşte o zamanlar benim nisbî hürriyyete kavuşduğum en mes'ud demlerimdi.

Kayın pederim merhum Sarfaklarlı zâde (Hasan Âbid) efendi (Ses) nâmına hâlâ mübâdele suretiyle gelmekde olan bütün gazeteleri alır, muntazaman bana ulaştırırdı. Ben de onları okur, mülâhazalarımı not ederdim. Onlar ne gazetelerdi! Onlar ne feci' ve kara mütâlaalardı! Ah «Ses» im!

Birgün mutasarrıf (Hasan Vassaf) beyin Balıkesir'den kaldırıldığını ve yerine (Ahmed Hilmi) bey (1) isminde genc bir

---

(1) Bir zaman dahiliye vekâleti müsteşarı olmuşdu.

zâtin mutasarrıflığa ta'yin olunduğunu işitdim. İhtimâl (Vassaf) bu âkibete beni yakalayamadığından dolayı uğramışdır.

(17/Nisan/1919): Ahmed Hilmi bey Balıkesir'de işe başlamış. Vaz'iyyetini uzun uzadıya tedkik etdirdim. Namuslu ve vatanperver bir Türk. İlk günlerinde kozmopolitler, tufeylîler onun etrafına üşüşmiye başlamışlardı. Gitgide dağıldılar ve «Galibâ bu da onlardan» dediler! Bilvâsıta ağzını yoklatdım. Hakkımda fenâ fikir beslemediğini, bil'akis beni lütfen takdîr etdiğini anladım. Artık kendisine Balıkesir'de bulunduğumu duyurmakda bir beis görmüyordum. Her hangi tazyık karşısında beni gizlice haberdâr etmesi kâfi idi. Bunu te'min etdim ve bu sâyede oldukça genişlemiş oldum. Maamâfih bu anlaşmamdan ta'kib me'murlarının ve muallim **(Faik)** Bey ile (2) **(Niyâzi)** (3) ve **(Osman)** beylerden mâadâ hiç kimsenin tabiî, malûmâtı yokdu. Ta'kibciler vazîfelerini yapmakda yine serbest idiler. Gizleyemeyeceğim:

İhtifâ zamanlarımda beni sıkan mühim sebeblerden biri de ba'zı azîz dostlarım olmuşdur. İçlerinden birine Balıkesir'e geldiğimi bilvâsıta bildirmişdim. Bu haber ertesi gün ağızdan ağıza yayılmış, bu yüzden tazyık artmışdı! Bu dostumun — devâm eden mütemâdî tarassudlara rağmen — benim ihtifâ edeceğimi tahmin etdiği her evin kapısını çaldığını, «Basri burada mı?» diye alenen ve yüksek sesle sorduğunu işiderek büsbütün pirelendim. Bu azizlik bana çok pahalıya mal olmuşdu. Vâkıâ o dostumun şu alâkası beni sevdiğindendi, düşmanlığından değildi. Fakat zavallı, vaz'iyyetin inceliğini takdîr edemiyor, beni kendisi gibi hür sanıyordu. Bu yüzden âilemin ve akrıbâlarımın ma'ruz kaldıkları halecanlar, ıztırablar çok büyükdür. Atalarımızın «Söyleme dostuna, söyler dostuna» ve «Söyleme dostuna, saman doldurur postuna» savlarının ne büyük hakîkat olduğunu o zaman daha iyi anladım.

---

(2) Baş öğretmen (emekli).
(3) Avukat (Niyazi Akyürek). O da vefât etdi.

Diğer ba'zı dostlarım da birbiriyle kavga etmiye başlamışlar:

— Basri'nin gizlendiği yeri biliyorsun da söylemiyorsun!

— Hayır, sen bildiğin halde!...

— Eğer yerini bulamazsam yüzüme tükürsünler!

— Bu adam ne katı yürekli imiş yahu! Bizi hiç de sevmiyormuş!!

Bir zaman (Niyâzi) Beyin evinde bir mahzende saklanmakda olduğum duyulmuş! Haydi oraya hücum!...

Bunlar büyük falsolardı. Zamânın ve muhîtin şartlarını ve benim içinde bulunduğum vaz'iyyeti düşünmemekden ileri geliyordu. «O zaman ve muhit» diyorum. Bir tarafda gayri müslim vatandaşlar, diğer tarafda kozmopolitler, aleyhlerinde yazı yazdığım azılı şakîler, İngiliz muhibler cem'iyyeti erkânı, ta'kîb me'murları ve nihâyet İngiliz mümessili ve sâire. Bütün bunlar teşkîlâtlariyle beni arıyorlardı. Eşkiyâ evvelce dağlarda idi, af ve istîman sâyesinde şimdi silâhlariyle, kamalariyle şehirde dolaşıyorlardı ve bunların başında bulunan adam da o zaman gûyâ ta'kib kumandanı olan meşhur (Ahmed Anzavur) idi!! (x)

Bir aralık yerim keşfedilir gibi oldu, derhal değişdirdim. Şimdi burada binnisbe daha serbest ve emînim.

15/Mayıs/1919 akşamı Gönenli (Osman bey) merhumla ve (Niyâzi) beyle mülâkat etdik.

Bugün sevgili «İzmir» imiz Yunanlılar tarafından işgal edilmiş, bir çok fâcialar yapılmışdı. Ben ağlıyordum (Osman bey) ağlıyordu, (Niyâzi) ağlıyordu. (Osman) beyin biricik itimad etdiği adam ben idim. Akşam üstü **«Varnalı Zâde İsmail Hakkı»** bey kendisini görmüş:

(x) Yunanlılarla harb ederken bizi arkamızdan vurmak istiyen adam (Vahdeddin) in halîfe ordusu kumandanı.

— Ne duruyoruz? millî bir müdâfaa hey'eti teşkîl etsek ya... Demiş, o, da:

— Ben akşam düşüneyim, yarın konuşuruz. Cevâbını vermiş. Maksadı da benimle görüşmek imiş.

Bu vâdîde uzun uzadıya konuşduk. Millî müdâfanın kat'î bir zaruret olduğunu, zâten fikirlerin daha evvelden beri hazırlanmış bulunduğunu tesbît etdik. Eşhas üzerinde dolaşdık ve kendimizce gizli bir proğram yapdık. Verdiğimiz karara göre ben de artık ihtifâgâhımdan çıkacağım. «Kepsut» ve «Dursunbey» havâlîsinde, kendi mes'ûliyyetim altında, ya'nî millî müdâfaa hey'etine merbut addedilmemek ve onları ve mutasarrıf beyi ecnebî mümessile ve Dâmad Ferid hükûmetine karşı müşkil mevki'de bırakmamak şartiyle fa'âliyyete başlayacağım. Dört saatlik konuşmadan sonra (Osman) ve (Niyâzi) beyler gitdiler.

O günlerde Balıkesir'de Varnalı zâde (İsmail Hakkı) beyin mes'ûliyyeti altında çıkmıya başlıyan (Söz) gazetesine (Huznî) nâm-ı müsteâriyle manzumeler gönderdim. Bunlar ihtilâl şiirleri idi.

Kuvây-i milliyyenin kuruluşundaki temevvücâta ve onlara âit hâtıralara elimden geldiği kadar, temas etmemeye çalışacağım. Ancak, şu kadarına işâret edeyim ki o zamanlar her ağızdan çıkan muhtelif sesler vardı. Bugün her şey bitdikden ve her tehlike geçdikden sonra hamiyyet ve vatanperverlik dellâllığına kalkışmak istiyen dar kafalı ve küçük ruhlu bazı zübbelerin o kara günlerde aldıkları menfî tavırları, vaz'iyyetleri o kadar iğrençdi ki? Eğer memleket onların, o beyinsizlerin dileğine göre yürümüş olsaydı vatanda ne millî müdâfaa vardı, ne Türklük, ne istiklâl!

Balıkesir'de millî müdâfaanın teessüs ve temerküz edebilmesi, hakîkî fazîlet ve nâmus erbâbının derhal vaz'iyyete hâkim olarak âmmeyi emniyyetle, fütursuzca arkalarından sürüklemiye muvaffak olmaları sâyesindedir. Bu muhakkakdır.

İlk zamanlarda (Yusuf İzzet Paşa) merhumun ve burada

bulundukları esnâda mutasarrıf (Hilmi) ve jandarma alay kumandanı miralay (Hurşid bey) lerin de bu hususda büyük himmetleri sebketmişdir.

20/Mayıs/1919 günü akşamı gece yarısına doğru hala zâdem ve kayın biraderim (Vehbi) merhumla birlikde atlara binerek «Kepsüd» e yollandık; birer çete kıyâfetinde idik. Nahiye müdürü (o zaman Kepsüd nahiye idi) (Emin bey) merhum bizi (Sıtma pınarı) mevkiinde karşıladı. Doğruca onun evine gitdik ve bir kaç gün orada kaldıkdan ve itimad eddiğim adamlarla, bilhassa hacı Ahmed ağa zâde rahmetli (Nâfiz efendi) ile konuşdukdan sonra, (Emin) bey de (1) birlikde olarak, alenen köylerde dolaşmıya başladık. Artık ne muallimlik, ne fıstık tüccarlığı yokdu, çetecilik vardı. Omzumda ağır bir İngiliz mavzeri, belimde kama, bomba, göksümde kat, kat fişenkler, dürbin. Her gitdiğim köyde açıkdan hitâbeler veriyordum.

Emin beyden işitdim ki gazetemdeki yazılarımdan çok müteessir olmuş olan (Çerkes Edhem) ve kardeşi (Reşid) beyler daha evvel o havalîde günlerce dolaşmışlar, adamlarını gezdirmişler, beni aramışlar. (Emin) beye «sen Basri'nin nerede olduğunu bilirsin, onu kurtaracağız! aman, haber ver!» demişler. O da bilmiyorum diye yemin etmiş! Maksadları belki öyle idi.

Ben hayli zamandır dağlarda gezen, istîman etmeyen (Kürseli İzzet) efeye haber göndermişdim. (Emin) beyin bulunmadığı bir zaman ve mekânda onunla buluşarak görüşdüm. (İzzet) Susığırlığın «Kürse» köyünden halis bir Türkdü ve maiyyetindeki altı arkadaşı da muhtelif Türk köylerinden seçilmiş cesur adamlardı. Onlarla mutâbık kaldım ve kayıtsız şartsız emrime tebeiyyet etmelerine and içirdim. (Emin) bey

---

(1) (Emin) beye demişdim ki: «Sen me'mursun, bizimle gezme! Senin yalnız himâyen kâfi!» Merhumun bana verdiği cevab şudur: «Millet esîr oldukdan sonra benim me'muriyetim yerin dibine batsın!» O zaman «Kepsüt» nâhiye idi.

merhum da artık onları ta'kîb etmeyecekdi. Geldiler onun da elini öpdüler.

«Kepsüd» ve havâlisinde dolaşdığımız köylerin maalesef isimlerini bile unutdum. Hatırımda kalanlar şunlardır: «Dereli, Serçeören, Kansız, Alagüney, Maftaros, Kalburca, Bey, Tekke, Uncukırı, ve sâire...»

Tekke köyünde (Hüseyin ağa) nın evi karargâhımdı. Toplantıları da ıssız ve emin bir yer olan (Ayni Ali) (İnebey) türbesi önünde veya dâhilinde yapıyorduk.

Balıkesir'le dâimî irtibatdayım. Bu irtibâtımı hususî postamız (Deli Mehmed) (2) vâsıtasiyle te'min ve tanzîm eden de nâhiye müdürü rahmetli (Emin) bey olmuşdu.

(Osman) bey bana ne candan mektublar yazardı ve ben ona ne ruhdan cevablar verirdim. Gerek o mektublar, gerek benim cevablarım ve her günkü notlarım hep merhumun büyük kızı (Kadriye hanım) da toplanırdı. Benim için çok göz yaşı döken bu hamiyyetli hanım o yazılarımı ihtimam lie koynunda saklardı. Vâlideleri (Fatma hanım) da hasta refîkamın dâimî tesliyeti ile meşguldü. Zaman bana, başda o âile olmak üzere, bütün iyilik edenlere karşı şükran borçlarımı ödemek fırsat ve imkânını vermediğinden çok müteessirim. Bununla berâber beni ma'zur göreceklerinden de emînim.

(30/Mayıs/1919) da (Osman) bey merhumdan mühim bir mektub aldım. Bu mektubda «Ayvalık taburu» kumandanı (Ali bey) in dün Yunanlılara ilk millî kurşunu atdığını, Ayvalık cebhesinde Yunanlıları bozduğunu tebşîr ediyordu. Bu kahraman ve kurtarıcı kurşunun şerefine efelerle candan bayramlar etdik. (Bu Ali bey meşhur Ali Çetinkaya bey merhumdur).

(İstırat vaz'iyyetin küçük bir hülâsası): Bir tarafdan (Da-

---

(2) Bizde «deli» adı alel'ekser cesur akıllılara verilir. Saraç köylü deli (Mehmed) de öyleydi. Çok temiz ve hamiyyetli bir adamdı. Mühim zaman ve hâdiselerde «Kepsüd» den «Balıkesir» e yaya bir buçuk saatde giderdi, yine dönerdi. O da vefât etdi.

mad Ferid hükûmeti, diğer tarafdan livânın ba'zı mıntakalarındaki ve Balıkesir'deki ecnebî mümessil, millî müdâfaaya olanca şiddetleriyle mâni' olmak isterlerken Yunanlılar, cenubdan şimâle, garbden şarka doğru kasıp kavurarak ilerliyorlardı. İmanlı halk, bütün bu mümâneatları tanımamak suretiyle başlı başına kurduğu müdâfaa teşkilâtının ilk kuvvetini 5/Haziran/1919 târihinde «Akhisar» a doğru sevketmiş ve bu hareket netîcesinde «Akhisar» düşmandan kurtarılmışdı: 10/Haziran/1919. O zamana kadar Yunanlılar «Menemen» i, «Manisa» yı ve «Akhisar» ı da istilâ etmişler, «Kırkağaç» ve «Bergama» önlerine kadar dayanmışlardı. Bil'âhare denizden çıkardıkları yeni kuvvetlerle de «Bergama» üzerine yürüdülerse de Balıkesir evlâdları yine onların karşılarında göründü. Ancak orada Bergamalı şakî (Hamid Çavuş) un ihâneti yüzünden büyük bir fâcia çıkdı.

Ondan sonra Balıkesir «Soma» ya doğru kuvvetler sevkine başladı. Artık «Soma cebhesi» tamâmiyle tesbît ve tanzîm edilmiş, bundan başka «Akhisar cebhesi» ne de ehemmiyyet verilmişdi. Orada dahi düşman tamâmiyle durduruldu. Salihli ile diğer cebhelerdeki millî hareketler bundan sonra başlamışdı. Sonra «İvrindi» taraflarında da bir cebhe teşkil edilmişdir.

Balıkesir'den çıkarılan ilk millî kuvvetlerin kahraman ve fedâkâr kumandanı hemşehrimiz erkânı harb (Kemâl bey) (1) idi. Kemâl bey, millî harbin nihâyetine kadar Soma cebhesi kumandanlığını büyük muvaffakiyyetle idâre etdi.

Erkânı harb miralayı (albay) «Kâzım bey» in (2) de Balıkesir'de kuvâyi milliyye heyetlerinin teessüsünden bir zaman sonra Balıkesir'e gelerek, (Şimal mıntakaları) kumandasını eline aldığını, berâberinde gelen (Vasıf bey) (3) in «İzmire

---

(1) General (Kemal Balıkesir). Şimdi emeklidir .

(2) General (Kâzım Özalp), eski Balıkesir millet vekili. Emekli.

(3) Eski maârif vekili ve Moskova büyük elçisi (Vasıf Çınar) bey merhum.

Doğru» adında bir gazete neşrine başladığını, eski mutasarrıfımız (Hacim Muhiddin bey) in (4) de Balıkesirde merkez heyeti reisliğine intihab edildiğini sevinçle haber aldım. Bu zâtlerin hangi tarihlerde geldiklerini ve vak'aların târih sıralarına göre seyrini bugün ta'yîn edemiyeceğim. Maamâfih bunlar, (kaçaklık devri) min yakın mevzularından da şimdilik hâricdir.)

*
**

Balıkesir hey'eti birinci müdâfaai hukuk kongresini hazırlamakla meşgul. Şimâl cebheleri dâhilindeki murahhasların tamâmen iştirâk edeceği bu kongreye çok ehemmiyyet veriliyordu. «Kepsüd» den de murahhas istendi, hatırımda kaldığına göre belediye reîsi (Şâkir efendi) merhum intihab olundu... 28/Haziran/1919 dan 13/Temmuz/1919 tarihine kadar devam eden bu kongre, millî müdâfaa işlerini daha sağlam esaslara bağlamışdır. Şâkir efendiyi celbetdim, konuşduk. Zavallı neler yapıldığını bana bir türlü anlatamadı! Yalnız «Çok şeyler oldu» diyebildi!!

Sonra (Osman) Beyden aldığım uzun bir mektubla tenevvür etdim. Bu mektub bana ayni zamanda şu mühim ve gizli haberi de müjdeliyordu: «Anafartalar kahramanı (Mustafa Kemal Paşa) isyan etmişdir. Anadoluda millî bir vahdet ve hükûmet te'sisine çalışıyor. (5)»

Bu haber bizi çok sevindirdi. Demek, artık hükûmetsizlikden ,başsızlıkdan kurtulacağız, millî hareketleri, millî emelleri umumî bir emir ve kumanda altına sokmuş olacağız.

*
**

(10/Ağustos/1919) (Ayni Ali) hazretlerinin türbesi civâ-

---

(4) Balıkesir millet vekili oldu.

(5) Filhakîka müşarünileyh 19 - mayıs - 1919 da «Samsun»a çıkarak millî ve büyük vazîfesine başladığını, 23 - temmuz - 1919 da da «Erzurum kongresi» nin in'ikad etmiş olduğunu bil'âhare öğrendik.

rında geziyordum. Karşıdan bir at şakırtısının yaklaşmakda olduğunu duydum. Biri indi, bana doğru ilerlemiye başladı. Bu, Kepsür jandarma karakol kumandanı (Bayram Çavuş) merhum idi. «Ne haber?» dedim, «Haydi, sizi Kepsüde götüreceğim, Mutasarrıf Hilmi ve Kâzım beyler istemişler. Akşama sultanî mektebinde (lise binâsında) gizli bir ictima' varmış, sizi da'vet ediyorlar» cevâbını verdi.

Âdetâ alıklaşmışdım. Acabâ Balıkesir'den ecnebî mümessil mi gitdi. Bana «aman gelme, görünme» diye haber gönderen kuvâyi milliyye heyeti mi kudret kazandı?

Köyden atımı getirtdim, (Vehbi) ye ve (İzzet) e haber yolladım, yola düşdük. Henüz beş dakika ilerlemeşdik, bir çok istikbalcilerle karşılaşdık. Bunlar başlarında nâhiye müdürü Emin bey merhum olduğu halde Kepsüddeki eşrâf ve ehibbâ idi. Atdan indim. Hepsi ile müsâfahalar yapdık, beni doğruca Kepsüd belediyesine götürdüler. Halk sevinçle ziyaretime geliyordu. Fakat nedense dilim tutulmuşdu! ağzımdan bir kelime bile çıkmıyordu! yadırgıyordum, âdetâ vahşî olmuşdum. Bir saat sonra açıldım, vahşetim oldukca zâyil oldu. İzzet çetesini teşkîl eden yedi arkadaş, (Vehbi) ve ben atlarla Balıkesir'e doğru hareket etdik. «İrvana» köyünde bir dostum var: (Hacı Yakub efendi merhum .Onun harmanına uğradık, bir zaman beni tanıyamadı. Nihâyet tanıyınca boynuma sarıldı. Orada birer kahve içdik, aşağıki dere boyunu ta'kîben ilerlemiye başladık. Köylü, bizi eşkiyâ zannı ve (Hacı Yakub) efendiyi soydular vehmi ile silâhlanmış, tepeden kurşun atmıya kalkışdı! Kurşunlar cızlayarak kulaklarımızın dibinden geçiyordu. (İzzet) mendilini salladı, silâh sesleri kesildi. Yolda efe yalvarıyordu:

— Bana izin ver de dönerken şu adamları biraz okşayayım!

— Hayır olmaz, yanlışlıkdır.

— Ya efendi, bu kadar zahmetden sonra mâazzallah sizi vursalardı?

— Mukadder ne ise o olur.

— Recâ ederim.

— Hayır!.

— Peki efendim.

Şehir civârındaki (Gümüş Çeşme) mevkiine gelmişdik. (İzzet) şehire ve şehirlilere güvenemiyordu. Ben de onu belki o gün için kurtaramayacakdım. İzin verdim. Haber gönderince gelmek üzere halâllaşarak döndüler.

Şehirin sokaklarından geçerken herkes bana sevinçli, fakat endîşeli nazarlarla bakıyordu. Eve geldim. Akşam «Sultanî mektebi» ne (lise binâsına) gitdim.

Mektebin ikinci katında müdür odasındayız. Şimâl mıntakaları kumandanı «Kâzım» Bey, mutasarrıf «Hilmi», Köprülü «Hamdi» (1) beylerle tanışdık Yeşil Gönenin biricik efesi ve efendisi rahmetli (Osman) Bey de orada.

«Hilmi» Bey Maksadı ictimâı kısaca îzah etdi:

4/Eylül/1919 da (Sivas) da bir kongre kurulacak, sizi murahhas göndereceğiz, ne dersiniz?

Cevab verdim:

— Hayhay, ecnebî (İngiliz) mümessilin müdâhalesinden kurtarmayı ve işgal mıntakasından sâlimen geçmemi te'min edersiniz tabîî.

Kâzım bey:

— Artık müdâhale mevzu-ı bahis değildir. İşgal mıntakasından da sâlimen geçebilirsiniz. Ne vakıt hareket edeceksiniz? dedi.

— Hazırım.

Dedim, bundan sonra kongrede mevzu-ı bahs olabilecek maddeler etrâfında konuşuldu. Kâzım, Hilmi ve Osman beylerle fikren ve tamâmen anlaşdığımız halde Hamdi beyle bir noktada mutâbık kalamadık. Aramızdaki münâkaşa hayli büyüdü. (2)

---

(1) «Edremit» kaymakamı idi. (Damat Ferid) hükûmeti tarafından azledilmişdi. Kuvâyi milliyye heye'ti âzâsından. Şehîden vefât etdi.

(2) Bu münâkaşanın tarzını yazmak istemiyorum. Herkesin kanâati muhteremdir.

(Hilmi) beye sordum:

— Yarın şehir içinde serbest gezebilir miyim?

Dedi ki:

— Hay hay... Maamâfih bir tehlike çıkarsa sizi derhal haberdâr ederim.

Ayrıldım. Ertesi günü evden çıkdım, özlediğim ehbablarımla konuşuyordum. Herkes tehassürle yanıma geliyor, «Geçmiş olsun, hoş geldiniz» diyordu. Sağa sola sapa sapa hükûmet (Anafartalar) câddesindeki (Hacı İshak türbesi) (3) bitişiğindeki Çakır'ın kahvehânesi önünde arkadaşlarım bir hilâl-i uhuvvet şeklinde karşımda idi. Çay içerken Zirâat Müdürü (Hüdâî) Bey telâş ile geldi ve kulağıma şu sözleri fısıldadı:

— Şimdi ecnebî mümessil, mutasarrıf beye gelmiş. Ültümatom vermiş «(Basri) gözümüzün önünde geziyor! Şimdi isterim!» demiş. On dakîka sonra sıkı ve ciddî araştırma ve ta'kîb başlayacak. Haber veriyorum!...

Oradan kimseye hissetdirmeden çekildim, uzaklaşdım. Nereye gideceğimi bilmiyordum. Kıyâfetim akşamki toplantıdan i'tibaren efendi kıyâfeti idi. Üzerimde bir rüvelverden başka da bir şey yokdu. Belki bir çarpışma olur mülâhazasiyle şehır hâricindeki (Garibler) mezarlığına doğru gitmiye başladım.

Çok mütehevvirdim. Evime gidemezdim. İhtimâl hâlâ gizli gizli de ta'kîb ediliyordum. Mezârlığa yaklaşdığım zaman tesâdüfen karşıma (leblebici Raşid) efendi (4) çıkdı ,ona vaz'iyyeti kısaca anlatdım. Beni evlerine aldı. Orada birkaç gün müsâfir kaldım, ta'kîbatdan da bir netîce çıkaramadılar.

(Raşid) efendi ile küçük kardeşi merhum (Receb) in ve vâlidelerinin o günlerde hakkımda gösterdikleri büyük insânıy-

---

(3) Şimdi müskirat dükkânıdır.

(4) İzmir işgalinin ikinci günü saat kulesi dibinde o zamanki «Okuma Yurdu» nda yapılan memleket ictimâında:

— Lâfla bir şey olmaz. Kurtuluş silâhın namlusundadır! diyen zât.

yetleri unutamayacağım. Yalnız gramofon plâkları içindeki «Bu gençlikde neler geldi garib başıma» mısra'lı şarkıyı hâlâ afvedemiyorum! O şarkı beni ağlatdı.

Kayın pederimin evine gitdim. Orada bir hafta kadar kaldım. Bir akşam (Vehbi) âilesine öfkelenmiş. Ben de yukarıda şu kelimeleri işitdim.

— Bağıracağım, isterse o da duysun! (Beni kasdediyordu).

Vehbi bana candan merbutdu. Böyle bir hareketini hiç görmemişdim, onun için müteessir olmuşdum. Sabahlayin kalkdım. Dağ elbiselerimi giydim, çizmelerimi ayağıma çekdim, mavzerimi ve müteferriâtını aldım, (Vehbi) nin olanca recâlarına rağmen sokağa fırladım. O da silâhiyle arkamdan geliyordu. Zavallı beni yalnız bırakamıyordu. Ben artık önüme geçen her mânii devirecekdim. Asıl hedefim de bana, benim memleketimde serbestce gezmek hakkını bile çok gören ecnebî mümessildi.

(Osman) beye evimden haber göndermişler, o da kol kol insanlar çıkarmış. Beni yalvara yakara kuvây-i milliyye hey'et-i merkeziyyesinin birinci karargâhı olan (Darünnafia) (5) ya götürdüler.

(Osman) beyle kavga eder gibi konuşuyordum. Artık bana gölge etmemelerini istiyordum. Merhum beni güç hal ile teskîn etdi ve daha evvelden hazırlatmış olduğu bir arabaya bindirerek ve âilemi de aldırarak yine «Kepsüd» e, o vefâlı yurda gönderdi .

İlk akşam (Emin bey) merhumun evinde müsâfir kaldıkdan sonra kiraladığımız çırılçıplak bir eve yerleşdik (6). Orada bir müddet ikâmet ve istirâhati müteakib (İzzet) çetesiyle birlikde yine dağlarda, köylerde gezmiye, dolaşmıya başladık.

---

(5) Şimdiki «Ali Şuurî» ilk okulu. Hey'eti merkeziyye odası idi.

(6) Merhum (Hüsnü Karabey) in evinden gelen kilim, döşeme ve kap kacakla ihtiyacımız mükemmelen te'min edildi.

(Sivas) Kongresi 4/Eylül/1919 da kurulmuş, 13/Eylül/1919 da müzâkerelerine son vermişdi. Hattâ (Mustafa Kemal) imzalı açık telgraflar alıyorduk. 19/Tş. Sâni/1919 dan 29/Tş. Sâni/1919 a kadar devam eden «üçüncü Balıkesir kongresi» ne de maatteessüf iştirâk edemedim. Kış gelmişdi, hey'et-i merkeziyyeden hâlâ bir ses yok! Anladım ki ben ancak kendi silâhımla kurtulacağım. Her mes'ûliyyet tarafıma âid olmak üzere 27/Kâ. Evvel/1919 da Balıkesire geldim. Müsellehan ve alenen gezmiye başladım. «İzzet çetesi» de berâberimde idi. Ondan sonra ne mümessil kaldı, ne tarassud, ne hafiyye ve câsus, ne korku!

Yaşasın hürriyyet!

*
* *

Oğlum, dokuz ay on gün devâm eden bu kaçaklık devrimden sonra sanki bir çocuk gibi yeniden dünyâya gelmişdim. O kara günlerimde, hele para hususunda, çekdiğim sıkıntıları hâlâ unutamıyorum. Bununla berâber kimseye yük olmamaya çalışdık. Göksümdeki eski ve müannid bronşit kaçaklık devrinin yâdigârıdır.

Evlâdım, şu günler hayâtımızın en mes'ud günleridir. Ne bir tek düşman, ne (Damad Ferid) kalmadı. Artık istiklâlimize kavuşdurk. Artık Türkiye bizimdir ve şimdi siz, babanızın senelerce evvelden beri sayıkladığı güneşin altında hür ve müstakil yaşıyorsunuz.

Bu günlerin kıymetini iyi, çok iyi bilin evlâdım.

Not: Benim yakalanmamak için ihtiyâr etdiğim bunca zahmet ve meşakkatler sırf ecnebîlere ve hâin hükûmete esîr ve hakaarete dûçâr olmamak ve kaçaklık hâlinde de elimden geldiği nisbetde vatanıma hizmet etmek içindir. Buna muvaffak olabildimse ne mutlu bana.

نومرو : ۲۲ — برنجی سنه

سس

هفته‌ده بر دفعه چیقار مستقل غزته‌در

SES'DEN İKTİBASLAR

(Kara günlerin küçük manzaralarını ve iniltilerini, o zamâna göre, dile getirmiye çalışan «SES» den birkaç iktibas):

Eşkiyalık derdi

17/Teşrini evvel (Ekim)/1918

Şimdiye kadar çekdiğimiz çileler yetmiyormuş gibi başımıza bir de eşkiyalık belâsı musallat oldu. Harbin ve tedbirsizliğin doğurduğu bu dâhiye herşeyden evvel ortadan kaldı-

rılmadıkca bizim için kurtuluş imkânı yokdur ve olamaz. Çünkü dört senedir devam eden felâketli muharebenin köy kulübelerinde bırakdığı boşluklar, saçdığı pek acı sefâletler ve yoksulluklar ancak emniyyet ve âsâyiş ile doldurulabilir, tâ'mîr edilebilir. Böyle olmadıkca memleketlerimizin âkibeti maâzallah yine ve daha çok fenâ olacakdır.

Bizde eşkiyalık derdinin en fazla yüklendiği yerler köylerdir. Halbuki enginde ve uçurumda bulunan devlet gemisini selâmet kıyısına ulaşdırabilecek kuvvet yine köylerdir. Köylüler şimdiye kadar her belâya sabretdiler, hükûmetin bütün dileklerine ,buyuruklarına eyvallah dediler, memleketi — kadın ve çoluk çocuklariyle çalışmak suretiyle — doyurdular, orduyu beslediler. İstedikleri yalınız bir şeydi: «Memleket kurtulsun, müslümanlık dirilsin».

Fakat bin çeşid felâketlerin üzerine tüy diken bu eşkiyalık beliyyesi o zavallılara herşey'i unutdurdu, dünyâya geldiklerine bile peşîman etdirdi.

Vatan düşmanların çizmeleri altında ezilirken, varlığımız haysiyyetimiz çiğnenirken gözlerini velînîmet köylülere çeviren şakîler; kimsesizlik, hastalık, millî endîşeler içinde kıvranan o bedbahtlar üzerinde yaman bir derd kesilmişdir.

Köylü ilk zamanlarında eşkiyâyı avutabilecek kadar ahırında hayvan ,kesesinde para, anbarında ekin bulabiliyor, bunları vermekle canını kurtarmıya güc yetirebiliyordu. Fakat günden güne bir tufan gibi akıp gelen ve çoğaldıkca çoğalan eşkiyâ sürüleri karşısında, zavallı, bundan da mahrum kaldı. Hattâ köylerde âile sandığına mahsus eşyâ ile âile nâmusuna varıncaya kadar hepsi yağma edildi, yırtıldı. Ya son ümidlerle sallanıp kalan hayatlar... evet, bunlar da didiklendi; parçalandı.

Bacası tüten, fakîr, zengin herkesi doyuran, köylerinde köşe taşı gibi oturan ağalardan sağ kalanlar bugün bir lokma-

yı bulamayacak bir hale gelmek üzeredirler. Bunlar köylerin temel direğidirler ve o direklerin yıkılması, bütün ocakların sönmesi demekdir. Yeşil tarlalarını, sevimli hayvancıklarını, dede ve baba kabirlerini bırakarak kasabaların vefâsız kucağına atılan ağalar bugün hıçkırıklarla ağlıyor, bir nur, bir çâre, bir kurtuluş yolu arıyor. Kırlarda, obalarda ve hattâ nâhiyelerde bugün hâkim olan kuvvet — saklamayalım ki — eşkiyâdır.

Hükûmetin kanunu susdurulmuş, adâleti kaldırılmışdır. Bu hallerin devâmı bizim ebedî batmamızdır. Pâdişahın afvinden bile ibret dersi alamayan ve günler, dakîkalar geçdikce çoğalan eşkiyâ hakkında fevkalâde tedbirler kurulması artık farz oldu.

Biz vak'alar ve şahıslar üzerine şimdilik birşey yazmak istemiyoruz. Çünkü sükûnete son derece muhtâcız. Dimağlarımız yorulmuş, vuran kalblerimiz dinmişdir.

Fakat — hele herkesce belli olan son hâdiseler üzerine olsun — ehemmiyyetle dikkat gözünü çekmeyi vazîfe biliriz. İslâmda kavmiyyet (ya'nî ırkcılık) yokdur, kardeşlik vardır. Akan bir damla kan bile bizim için pek elîm bir zarardır. Binâen'aleyh çarpışan kuvvetlerin derhal önüne geçmek, şekavetde dolaşarak hâlâ köyleri soyan, son ümidlerimizi de söndürmek üzere bulunan adamların zulümlerine nihâyet vermek lâzımdır. Allah'ın binâsını yıkanlara karşı sabr ile seyirci kalmak nasıl doğru olur?...

Âsâyiş mes'elesi

24 - Teşrîni evvel (Ekim) - 1918

Hükûmetlerin kurulmasından birinci maksad, halkın hak-

Not: O devirlerde Çerkes şakîlerle Arnavud şakîler birbirine düşman olarak çarpışıyorlar, fakat her iki zümre de zavallı Türk köylülerine olanca zulümleri, işkenceleri yapmaktan geri duymuyorlardı.

larını çiğnetmememek, gücsüzü güclüye ezdirmemek, kısaca emniyyet ve adâleti takrîr ve tevzi' etmekdir. Diğer vazîfeler hep bu temel üzerine kurulacak fer'î ve tâlî şeylerdir.

Cihan Harbinin belirmesi ve dört seneden fazla devâmı yüzünden hükûmet dâhilî emniyyet ve âsâyiş işlerine gereği gibi bakamadı. Memleketde inzibatı başaran jandarma kuvveti harb cebhelerine gönderilmişdi. Esâsen eli silâh tutan genclerimiz de cenge koşmuş, mevcud ehâlîmiz ise yalınız ihtiyarlarla kadınlardan ibâret kalmışdı.

Gerek harbden kaçan ve gerek ba'zı müsâmahalar ve menfeatler sonunda köşede bucakda kalan kimseler bu yalınızlığı ve zamânın yağma zamânı olduğunu fırsat bilerek ufak tefek hırsızlıklara ve nihâyet eşkiyâlığa başladılar.

İlk zamanlarda pek basît, fakat devamlı tedbirlerle bunun önüne geçmek kaabildi, fakat hükûmet gözünü bir türlü iç hallerimize çeviremedi, eşkiyâlık artdıkca artdı.

Hele son zamanlarda coğrâfî kuruluşu i'tibâriyle Anadolunun en mühim bir memleketi olan Livâmız o hâle geldi ki kimse malından, canından, ırzından emîn olamıyordu. Eşkiyânın — hem defeâtla — baskınına uğramayan hiçbir köyümüz kalmadı. Bu baskınlarda nice mallar yağma, paralar gasb, hayatlar ifnâ ve nâmuslar hetkedildi. Büyük muhaarebenin eritdiği nüfus, mahvetdiği servet yetişmiyormuş gibi şekaavet belâsı da köylerimizdeki bakıyye-i hayât ve sâmânı âdetâ söndürmüş, kurutmuşdur...

Evet, ateş saçağı sardığı bir zamanda ta'kîb vazîfesiyle uğraşmıya başlayanlar bu işi üzerine lâyıkı ile mal etmedikleri gibi eşkiyâlığın bil'akis artmasına — bilerek, bilmeyerek — yardım etmişlerdir. Hodgâmlık, tehakküm, ihtiras ve menfeat gibi çirkin şeyler onları esâs vazîfelerinden uzaklaşdırmış, eşkiyâdaki az çok korkuyu da kaldırmış, onları şımartmışdır.

Şimdi öyle bir felâket karşısında bulunuyoruz ki her gün,

her saat ve her dakîka ölüme mahkûmûz. «450.000» nüfusu kucaklayan bu koca livâda, bu târîhî memleketde yükselen, haykıran, haakim olan yalnız bir ses var: Eşkiyâ sesi! Bu ses karşısında — hayır bu ses karşısında değil — şakîlerin silâhı karşısında herkes korkmuş, ürkmüşdür. Yalnız bir kaç günlük vak'alardan işidebildiklerimizi gösteren eşkiyâ haberleri (x) şimdiye kadar yapılan zulümlerin yanında vız kalır.

Fakat bu hal, bu felâket devâm edemez. «600» küsûr sene evvel Osmanlılığı diriltmiş, başdan başa Rumeliyi fethetmiş olan bu itâatli memleket halkı ve ahfâdı artık hükûmetden bir azm, bir cesâret, bir icrâ istiyor.

Sulhun akdinden sonra eşkiyâlığın tabiatiyle kalkacağını zannetmek hatâdır. Asıl bundan sonradır ki bugün elindeki sapanını, tohumunu bırakarak, sabahlara kadar siperlerde ak sakalı ile nefs müdâfaasına mecbur kalan ihtiyarların arslan yavruları köylerine dönecek ve yapılan zulümler karşısında kükreyerek onlar da intikam sevdâsına düşecekdir.

Ey şakîler, bu intikamdan titreyiniz ve şimdiden silâhlarınızı bırakmıya çalışınız. Senelerce en azılı kuvvetlerle çarpışan mücâhidlerimizin köylerimizi, memleketlerimizi âsâyişden mahrum, anbarlarını boş, tarlalarını ekilmemiş görmesi ne büyük bedbahtlıkdır.

Ümid ederiz ki âsâyiş mes'elesine ciddî ve kat'î bir ehemmiyyet vereceğini söyleyen yeni hükûmetimiz (xx) bu işe derhal başlar, Anadolu'nun Makedönya'sı hâline gelen bu zavallı memleketi artık yangından kurtarmak lütfünü esirgemez.

Bu günkü vazîfelerimiz: Millî muâvenet lâzımdır.

7 - Teşrîni sânî (Kasım) - 1918

Dört seneden fazla süren kanlı muhaarebe (31 - Teşrîni ev-

(x) Ayni nüshada yazılı haberler.
(xx) Ömrü pek kısa olan Sadrı A'zam İzzet Paşa hükûmeti.

vel (Ekim) - 1918) gününden i'tibâren artık hitam buldu. Gerek i'tilâfcılar tarafından, gerek hükûmetimiz tarafından ordulara «ateş kes!» emri verilmişdir. Şu halde yakında kahraman askerlerimiz evlerine, işleri başına gelerek hasretlilerine kavuşacakdır.

Fakat kim bilir ne kadar bedbaht ana, baba, kardeş, evlâd, akrıbâ, eviddâ acı hıçkırıklar koparacak, zehirli göz yaşları akıtacakdır.

Bu savaş o kadar felâketler doğurdu ki düşündükçe insanın âdetâ beyni patlayacak. Eğer harb şanlı bir zaferle bitseydi herkes umumî şenlikler arasında evlâd ve baba acılarını unutacak, bu şenliklere sevincle katılacakdı.

Fakat iş fenâ bir şekilde netîcelendi. Bizi bu kara günlere, bu cehennem azablarına sürükleyen sebebler pek çokdur. Bunları siyah satırlarla bilhassa târih yazacakdır.

Fakat biz peşin söyleyelim ki felâketimizi doğuran birinci sebeb ahlâksızlığımızdır. Bizi can evimizden vuran düşman ne İngiliz, ne Fransız, ne Moskof, ne de Almandır. Kendimiz, kendimiz kendi ahlâksızlığımızdır.

Hep çekdiceğim kendi cezâyi amelimdir.

Evet, umumî savaşın en kızgın zamanlarında, daha «1330» temmuzunda başlayan, millî fedâkârlıkları bırakarak, güzel ahlâkımızı bozarak hep kendi ihtiras ve menfeatlarimizin peşinde koşmıya başladık. Gözlerimizi memleketde kalan bir avuç servete dikdik. Kursaklarımızı haram lokmalarla, kasalarımızı sarı ve kâğıd paralarla doldurduk. Kocası hudud boyunda canla, başla cenk eden âilenin nâmusunu, malını, hayâtını alçakça mahvetdik. Bu âilenin yiğit kocası harbedemez, vatan borcunu ödeyemez, ölmek isteyemezdi.

İşte bu gibi ahlâksızlıklarımızdır ki İmâm-ı a'zamın merkadini, peygamber-i zîşan (S.A.) in mukaddes memleketlerini hamâsetperver ecdâdımızın pırlanta yâdigârlarını tamâmen

düşmanın ayağı altında çiğnetdirdi, bir çok nurları; zekâları, mütefekkir dimağları da ebedî söndürdü.

Felâketlerden ibret almayan milletler batar. Bundan sonra aklımızı başımıza alarak saydığımız yanlış yollardan ayrılmazsak — Allah göstermesin — bizim de batmamız hakdır ve gerçekdir.

Ben mâddî düşmandan ziyâde ma'nevî düşmandan korkarım. Ma'nevî düşmanımız ahlâksızlığımızdır. Binâen'aleyh adam olmak istiyorsak her şeyden evvel ahlâkımıza bir salâh vermeliyiz.

‹Bütün dindaşlarımı bu günün en mühim ve ahlâkî bir vazîfesine da'vet ediyorum: millî muâvenet! Issız ve perîşan kalan kulübeler, vîrâneler bizden merhamet ve imdâd bekliyor. Daha doğrusu bir i'tirâf-ı zünûb istiyor, bir keffâret-i cürm-ü günâh istiyor.›

Kocası — benim mi'demi doldurmak için — şehid olan âile bugün açdır, çıplakdır. Kış geliyor, odunu, kömürü, sırtında gömleği, ayağında çorabı, hattâ sandığında ufak tefek eşyâsı yokdur. Zavallı lokmasızdır da.

Dört dıvar içindeki yanık derdlerini meydana çıkaramayan bu nâmuslu âile yetim evlâdlarını beslemek için herşeyini, herşey'ini satmış, bütün ümidlerini kocasının gelmesine bağlamışdı. Fakat gelecek askerler arasında zavallının kocası yokdur, şehid olmuşdur. Şimdi bu âile kime güvensin, kime dayansın?

Sonra bir çok gazîlerimiz vardır ki âşiyanlarını kupkuru bulacak, daha geldiği gün ac kalacakdır. Dört senelik bir didişmeden sonra bu zavallı ne yapabilir? Biz milletin kanından, iliğinden emdiğimiz servetlerle karı peşlerinde dolaşırken, işret meclislerinde bağrışırken bu kahraman asker, Moskofun karşısında harbediyordu.

Eğer biz bu gibi fakîr askerlere ve âilelerine esaslı yardım-

lar yapmazsak yakamızı umumun itâbından, müntekım Allah'ın müdhiş ikaabından kurtaramayız. Matem tutan kulbeciklere biraz nur, biraz sürur verelim...

RUMLAR MI MAZLUM?

Amanoloidi efendiye

14 - Kasım - 1918

4/Teşrin-i sâni (Kasım)/1334-1918) târihinde meclis-i meb'usâna verdiğiniz takriri okuduk. Bunun bir mâddesinde «Karadeniz, Çanakkale, Marmara ve Adalar denizleri sevâhil ve havâlîsinde ve sâir mahallerde «550.000» rumun katl-ü itlâf edildiğini» yazıyorsunuz! Bu mâddenin bilhassa livâmıza da şümulü olması gerekdir. Çünkü Çanakkale, Marmara ve Adalar sevâhili rumları hemen ekseriyyetle «Karesi» dâhilinden geçmiş veyâ burada ikaamet etdirilmişdir. Acebâ «katl-ü itlâf» edildiğini yazdığınız rumların isimlerini lütfen neşredebilir misiniz? «550.000» nüfus nerede idi? Bu küsürsüz rakamı nereden hangi vesîkalardan çıkardınız? Rumlar mı mazlum, müslümanlar mı?

Biz size şimdilik kısaca anlatalım: Evet Marmara, Paşalimanı, Ekinlik adaları filhakîka tahliye edilmişdi. Buralarda tahmînen «20.000» vatandaşımız vardı. Paşalimanlıların bir kısmı livâmız merkezine, Marmaralılar Kirmastı'ya naklolunuldular. Bir hayli nüfus da mahallerinde bırakılarak rahatları hiç kaçırılmadı. Sonra Ayvalık'dan «8.000» nüfus buraya, «2.000» nüfus Bursa'ya, «5.000» nüfus da doğruca İzmir'e sevkolunmuşdu. Buradan çıkanların yekûnü de esâsen «14.000» râddesinde idi. Bundan başka Çanakkale'den de «3.000» nüfus kadarı Balıkesir'e gönderilmişdi.

Bunların nakli esnâsında — i'timad ediniz ki — imkânın son derece-i müsâadesine kadar istirahatlerinin te'mînine çalışılmış, gerek yollarda, gerek ikaamet etdirildikleri mahallerde

tek bir rumun burunu bile kanatılmamışdır. Kendileri milyonlar sarfiyle iâşe edilmiş, herbiri muhteşem evlerde barındırılmışdır. Balıkesir'de açılan «dârülmesâ-î» — ki mensûcat için açılmışdır — ekseriyyetle bunlara hasredilmiş, çalışanlara — diğer müslüman vatandaşlarımız gibi — ayrıca yevmiyeler verilmişdir.

Müslümanlar her rumu bir kardeş telâkki ederek müâvenetlerine koşmuş, ufak bir rahatsızlıklarına bile meydan vermemeye çalışmışdır.

Dün böyle olduğu gibi bugün de mahallerine iâdesinde ayni şefkat ve uhuvvet eserleri gösteriliyor. Zannederiz ki hiç bir rum vatandaşımız haklarında ibrâz edilen bu muâvenetleri inkâr edemez.

Fakat böyle olduğu halde, Amanoloidi efendi, «550.000» rumun katli hâdisesini nereden çıkarıyorsunuz?! İnsan belki yalan söyler amma, bu kadarına, kaabil değil, cür'et edemez.

Amanoloidi efendi, rumlar değil ,maatteessüf müslümanlar mazlumdur. Her vakıt müslümanlar zulüm görmüş ve bugün de yine müslümanlar sizin şakîylerin zulümleri altında kalmakda bulunmuşdur. Daha şu son zamanlara âid olmak üzere bir kaç isim ve bir kaç vak'a nakledersem acabâ yüzünüz kızarmaz mı? İşte isimler:

1 — Tutliman köylü çete reisi Panayot,
2 — Andon Kâhya oğlu İstavri,
3 — Nikole oğlu Yani,
4 — Yorgi oğlu Sofoklu,
5 — Nikole oğlu Dimitri,
6 — Papa Nikole oğlu Penâki,
7 — Yani oğlu İstirâti,
8 — Elbislikli Moskova oğlu Yorgi,
9 — Peremeli Andon oğlu Yorgaki,
10 — Pandali oğlu Petro.

A) Bu şakiyler Yenice ile Tutliman köyleri arasında merkez karakol kumandanı «İbrâhim Çavuş» u canavarca şehid etdiler.

B) Yenice köyü civârında kayıkçılara fenâ işkenceler yapmışlar, onların binlerce liralık mallarını almışlardır.

C) Zirâatli atik köyünü basarak muhtar «Kabak Mustafa ağa» yı feci' suretde öldürdüler.

Ç) Yine o köyden «Hüseyn ağa» nın kızını kirletdiler.

D) Bir çok para ve eşyâ gasbetdiler.

E) Şâhin köyünde külliyyetli zînet altını ile eşyâ aldılar.

İşte diğer bir çete daha: 1 — Reis Yeniceli Kırman, 2 — Çavdar, 3 — Yordanoğlu Yorgi, 4 — Mihanyalı Kıraman, 5 — İstavri, 6 — Timurtaşlı Tanaş, 7 — Tınaş oğlu İstirati, 8 — Yorgioğlu Yani, 9 — Karamari oğlu Manol, 10 — Yorgioğlu Dimitri, 11 — Yanko oğlu Yorgi, 12 — Yorgi oğlu Alako, 13 — Aleksi fotuoğlu Lâmbo, 14 — Maydoslu İstiratioğlu Vasil, 15 — Yorgi oğlu Ligortiodaş...

Bunların yapdıkları edebsizliklerden de bir ikisi:

1 — Erikli köyünü basdılar, «Kâmil efendi» nin mukaavemeti üzerine firar etdiler.

2 — Mihanya açıklarında kayıklardan bir çok mal gasbetdiler.

3 — Erikli köyünde «Kara Ali» zevcesinden ayakkaplarına varıncaya kadar her şey'ini aldılar.

4 — Panayot çetesiyle birlikde olarak yine Erikli köyünü abluka ile tarladan gelen «Küçük Mehmed» i, koyun çardağında bulunan «Ömeroğlu Halil» ile «Yeni Mehmed» i zorla önlerine katarak o köyü tamâmen soydular.

5 — Yine o köyde «Halil» in vâlidesinin ateşle saçlarını yakdılar, zavallıya bir çok işkenceler yapdılar.

6 — Kezâ Erikli köyünden «korucu İbrahim» i öldürdüler.

7 — «Andon Kâhya» kumandasında olarak Zirâatli köyün-

den «Küçük İbrahim» in sandık eşyâsına ve hayvan takımına varıncaya kadar herşey'ini aldılar ve «Kasim ağa» nın kısrağını, merhum «Mustafa» nın atını gasbetdiler.

Bu fecâyi' el'an şiddetle devam etmekdedir. Hattâ iki gün evvel «Mihanya» köyünde bulunan «70» islâm muhâcirinin mazlum (!) eşkiyânız tarafından tüyler ürpertici mezâlime ma'ruz kaldığını işitdik. Maktül ve mecruh da varmış. Tafsılâtını aldığımız zaman inşâallah yazacağız.

(Amanoloidi, bu yazıları tekzib edemedi).

ŞEKAVET HABERLERİ

28 - Kasım - 1918

(«Ses» in hemen her nüshası eşkiyalık haberleriyle dolu idi. Bu kabîl haberleri kaçırmamaya çalışıyorduk. **Meşhur «Ahmed Anzavur» Balıkesir jandarma alay kumandanlığı muâvinliğine ta'yin olunmuşdu! Umumî af de i'lân edilmişdi).**

Öteden beri livâda âsâyişi bozan şakîlerden ve asker kaçaklarından bir haylisinin terk-i silâh ve istîman etdikleri anlaşılmışdır. Bunların mikdarı aşağıdadır:

Aded	
150	Arnavut Ali, Hurşid, Çerkes Edhem, Balıklı dereli Çerkes Musa, Laz Yusuf ve Mustafa Çeteleri,
10	Manalı Gürcü deli Yusuf Çetesi,
7	Salorlu Râif,
14	Dağıstanlı Kara Veli,
22	Eski Manyaslı Çerkes İsmail,
5	Tuzakcılı Ç. Kâmil,
3	Eleksili Ç. Nuri,
11	Keçelerli Ç. Aydemir oğlu Mehmed,
5	Darıcalı Hasan Çetesi,
6	Darıcalı İdris Çetesi,
18	Hacı Menteşli Ç. Şah İsmail Çetesi,
1	Karadağlı Yusuf Çetesinden,

1 Mürefteli Kerim Çetesinden,
169 Asker kaçaklarından.

422 Yekûn.

ZAVALLI KÖYLÜLERİMİZ

5 - Aralık - 1918

Evet zavallı köylülerimiz şu dört buçuk sene içinde ne zulümler, ne işkenceler, ne ateşler, ne büyük sefâletler ve felâketler gördü. Uğursuz muhaarebenin bütün ağırlıkları onların omuzlarına yüklenmişdi. Bu ağırlıklar biçâreleri çok, pek çok hırpaladı.

Bizde çokluğu teşkîl eden velînî'met köylülerin arslanları senelerce düşmana göğüs gerdiği gibi onların ak sakallı dede ve babaları, ihtiyar vâlidecikleri, bahar hayâtını yaşayan duvaklı gelin ve hemşîreleri, ağızlarında henüz süt kokan bedbaht yavrucukları da orduyu ve memleketi doyurdu.

Evet, beşiği sallayan eller tamâmen sapana sarılmışdı. Bu eller pek muhterem ve mübeccel idi. Köylünün bütün umudu, gözü harbin şanlı bir muzafferiyyetle bitmesinde idi. Fakat bir çok sebebler yüzünden zavallı, bu şanlı âkibeti göremedi, mağlûb oldu.

Galibiyyet de, mağlûbiyyet de milletlerin nâsıye-i mukadderâtına yazılmış olduğu için köylü adâlet-i ilâhiyyeye güvenerek, takdîre boyun eğerek ye'sini bir dereceye kadar ta'dîl ediyordu. Fakat onun afvetmediği, edemeyeceği başka şenâatlar da vardı.

Evet o, din kardeşlerinden bir çoğunun — yalınızlığından istifâdeye kalkışarak — kendisine ihtikâr ve şekaavetle saldırmasını bir türlü hazmedemiyordu. Düşmandan herşey me'mul idi. Çünkü düşmandı. Fakat asırlarca birlikte yaşamış, vatan müdâfaasından sinmiş, köpeksiz köy bulmuş olanların birgün gelip de canavarca kardeşlerine saldıracağını, kulak, burun ke-

seceğini, köylerde köşetaşı gibi kurulan karabahtlı, ihtiyâr hânedânı öldüreceğini, düşmanla çarpışan arslanların âilelerinin nâmusunu yırtacağını, köylüdeki bakıyye-i serveti, parayı, çift hayvanını, davarını, hattâ sandık eşyâsını gasb ve yağma edeceğini, hattâ kocalı kadınları zorla boşatdırmak, dilediklerine vermek ve gözlerinin kesdiği kızları kendilerine nikâhlamak... gibi fazîhalara varıncaya kadar (x) herşey'i yapacağını hiç, hiç hatırına getiremezdi. İşte köylü, zavallı köylü bütün bu felâketleri de gördü, âdetâ canından bezdi, insanlığa lânet ve nefret etdi.

Köylü demek; velîni'met demek, müstahsil demek, ekseriyyet demek, binâen'aleyh asıl millet demekdir ve bu varlığın ihmâli vatanın — maâzallah — batmasıdır.

Şu halde herşeyden evvel işimiz bu aslı, bu özü canlandırmak, yaralarını sarmak, kendilerini ellerinde silâhla hayatlarını kurtarmak için girdiği inlerden, siperlerden çıkarıp o silâhların yerine şu tohumu atma zamânında sapanını vermek, hülâsa bütün ciddiyyet ve himmetimizle köylü ile uğraşmak lâzımdır.

Köylü pek büyük bir hüsn-i niyyet ve fedâkârî ile te'mîn edilen dehaaletlerin, istîmanların doğruluğuna — yakın bir mâzîyi düşünerek — bir türlü inanamıyor, zâlimleri afvedemiyor.

Pâdişâhın afvi bu hususda esaslı te'mînat olamaz. Esâsen şahsî hakları değil pâdişâh, Allah bile afvetmez. Onu afvedecek ancak mazlumlar, mazlum köylülerdir ve bunların — belki — afvini te'mîn edebilecek şey de müste'minlerin artık rahat oturmaları, bütün günahlarına tevbe ederek işleri, gücleri başında çalışmaları, bu yaralı vatana onların da fâideli birer uzuv olmalarıdır.

(x) Bunların hepsi olmuş ve «Ses» in muhtelif nüshalarında neşr-ü tesbit edilmişdir.

MÜLHAKKAT

«Balya» muhabirimiz yazıyor (12 - Aralık - 1918):

Bugün okuduğumuz 28 - teşrîni sânî (Kasım) - 1334 (1918) tarihli «İkdâm» gazetesinde Balya'dan rum patrikhânesine çekilmiş bir telgraf gördüm. Bunda Ayvalık'dan nakledilen «25.000» rumdan «18.000» inin telef olduğu yazılıyor!

Cidden hayretde kaldım. Rumların ne kadar hayâlperest bir millet olduğunu bilirdim. Fakat hayâl kuvvetinin bu derece yalanlar uydurabileceğine hiç ihtimal veremezdim.

«25.000» nüfusdan «18.000» i telef olmuş ,geride zavallılardan yalınız «7.000» nüfus kalmış ha! Vah vah vah!!!.

Bu telgrafı okuyup da inananlar bize, biz Türklere — kimbilir — ne kadar lânet etmişlerdir! Ben bu sarîh yalanın yalan olduğunu bilmekle berâber lâzım gelenlerden yine tahkîkat yapmakdan çekinmedim.

Kat'î suretde öğrendiğime göre Balya'ya nakledilen rumların mıkdârı «25.000» değil, «587» nüfusdan ibâretdir! Bunların «445» i Ayvalık'dan, «142» si Çanakkale ve Paşalimanından gelmişlerdi. Hükûmet kendilerini kirâ bedeli almaksızın en mükemmel evlere yerleşdirmiş, muhtac olanlarına yevmiyeler verdiği gibi iâşeden de muntazaman zahîre tevzi' etmişdir. Bundan başka ma'den şirketi direktörlüğü tarafından da kendilerine pek vâsi' mıkyasda muâvenetler yapılmışdır.

Balya'da bu rahat ve refâhı gören vatandaşlarımız hükûmete ve ehâlîye zaman zaman minnetdarlıklarını göstermiş, hiçbir ferd şikâyetde bulunmamışdır. Buraya gelen fakîr rumlar zengin olmuşlar, hattâ Balya'da yerleşmek arzusuna düşmüşlerdir.

Nakilleri esnâsında tek bir ölüm vukua gelmediği gibi buradaki ikaametleri zamânında da kezâ sefâletle hiçbir vatandaşımız ölmemişdir.

Ancak her tarafda olduğu gibi Balya'da da şiddetle hük-

münü icrâ eden İspanyol hastalığından bir mikdar ölümün vuku' bulmuş olması pek tabîîdir.

Bununla berâber ben bu hususda da tahkîkat yapdım. Rumların buraya geldikleri 16 - Nisan - 1333 târihinden 30 - Teşrîni Sânî târihine kadar ecelleriyle «18.000» değil, yalnız «27» kişi ölmüşdür ve ölümleri de İspanyol hastalığından mütevelliddir.

İslâm nüfusunun bu yüzden vâkî müdhiş vefeyâtı yanında vatandaşlarımızın bu mıkdar vefâtı yüzde bir derecesinde bile değildir. Maamâfih hükûmetimiz hastalanan her rumun tedâvîsine hasrı ehemmiyyet etmiş ve bu yüzden de bir hayli masârıf ihtiyâr olunmuşdur.

Hem ne hâcet? Ecelleriyle ölen rumların mes'ûliyyeti de bize, biz Türklere mi yükledilecek? Bu hususda vatandaşlarımızın muhaatabı biz değiliz, Allah'dır!

Rumlar hakkında Balya'nın yapdığı fedâkârlıkları hiçbir vatandaşımız inkâr edemez sanırım. Bunu inkâr etse etse telgrafı yazan yalancı herif inkâr edebilir. Böyle iftirâları yapmakdan maksad ecnebîlere karşı Türkleri barbar göstermek ve hükûmetimizi suçlu tutmakdır. Fakat suratlarına çarpdığımız bu hakîkatlar kendilerini hâlâ utandırmayacak mı?

*
* *

Rumlar mı mazlum?

Bandırma muhaabirimiz yazıyor:

Rum eşkiyânın Bandırma'nın Mihanya köyünü basdığını evvelce yazmışdım. Bu kerre yapdığım tahkîkata nazaran bu şakîler o köyü güpe gündüz basarak orada rüsûmat me'muru «İbrahim efendi» nin iki kulağını kesmiş, islâm muhtarı ile islâm muhâcirlerinden «Hasan efendi» yi süngü ile yaraladıkdan ve zavallı mühâcirlerin ev eşyâlarını gasbetdikden ve köy-

den kalkmalarını ihtar ile «derhal gitmedikleri takdirde hepsini keseceklerini» söyledikden sonra çekilip gitmişlerdir.

Merkumlar bir gece yine o köyü basarak «Âişe» adında bir mühâcirenin eşya, çamaşır ve elbiselerini gasbetmişler ve üç çuvala koydukdan sonra elbise dolu sandığını ve yiyecekleri üç kile mısır ve arpasını ve on sekiz Osmanlı lirası ile takım altınlarını da almışlardır.

*
**

Erdek muhaabirimiz yazıyor:

«Rumlar mı mazlum?» makaalenizi okuyunca doğrusu acı acı güldüm. Bu yazınız bir çok hakîkatları ihtivâ etmekle berâber pek noksandır. Siz Erdek'de bulunsanız da asırlardan beri Türk tâbiiyyeti altında kemâl-i refah ve seâdetle yaşamış olan rum vatandaşlarımızın bilhassa son zamanlarda aldığı vaz'iyyetleri görseniz...

Gûyâ bunlarla artık vatanî bütün münâsebetlerimiz münkati' olmuş ve artık bundan sonra da hiç birbirimizin yüzüne bakmayacağız! Öteden beri nân-ü ni'metleriyle beslendikleri, sâyelerinde büyük servetler kazandıkları Türklerin mağlûbiyyeti için rumlar neler, neler yapmadılar? Marmara havzasında mağrurâne dolaşan düşman denizaltıları kimlerin muâvenetiyle barınabildi? Onlara varını, yoğunu taşıyan, bütün sırlarımızı bin türlü vâsıtalarla anlatan kimlerdi? Bütün yapılan bu fenâlıklar unutuluyor da rumlar mazlum, biz zaalim oluyoruz öyle mi? Lânetler olsun hakîkatları tahrîf edenlere! Düne ne hâcet, bugüne, bugüne bakalım. Evet, bugün de yine mazlum olan Türklerdir.

Mütârekenin imzâsından evvel Kapıdağında ve adalarda muhtelif çeteler hâlinde icrây-i şekaavet eden rumlar, kendilerini müslüman olarak gösteriyorlar, baskınlarında Türk lisânını konuşmak ve aralık aralık rum köylerini de — zâhiren — basmak suretiyle bunlar her türlü şenâatı yapıyorlardı.

Vaktâki mütâreke imzalandı, mel'unlar bütün mâhiyyetlerini, hüviyyetlerini meydana vurarak şekaavetlerine, fakat daha mütecâsirâne devam etmekde hiçbir beis görmediler. Son günlerde yapdıkları bir, iki vak'ayı olduğu gibi hikâye edersem artık siz îcâbeden hükmünüzü vermekde tereddüd etmezsiniz sanırım.

Bu çeteler geçenlerde Şeytan köyüne gelmişlerdi. Orada mahkemeye âid celb müzekkerelerini tebliğ etmek üzere bulunan Gönen'de mukîm «Manastırlı Emin Onbaşı» ile Bursa'nın Orhaneli kazâsına tâbi' Bodur köyünden jandarma «Yakub oğlu Hasan» ı o kadar büyük fecâatle öldürmüşlerdir ki... Bakınız, vak'ayı arzedeyim: Canavarlar jandarmaların evvelce o köye geldiğini haber alırlar, yerlerini sorarlar. Zavallılar köy muhtarı «Daskalos» un evine ilticâ etmşiler imiş. Nasılsa bunu işidirler. Çete reîsi «Mihal oğlu Panayot» eve gelir, «Emin» ile «Hasan» ı bulur, yakalarından tutarak ve sürükleyerek merdivenden aşağı çeker, indirir.

O sırada mel'unun diğer avenesi de o eve doğru gelirler. Panayot, Emin ile Hasan'ı evden çıkardığı vakıt avene-î havenesi de ateş açmıya başlarlar. Fakat isâbet etdiremezler. Yalınız bir kurşun isâbet eder ki o da çete reisleri Panayot'u devirir!! Başlarının kendi kurşunlariyle yaralandığını gören şakîler bir çığlıkdır koparırlar ve mecruhu Daskalasun evine yatırarak «bunu güzelce tedâvî etdiriniz, fakat hükûmete haber vermeyiniz» diye tenbîh etdikden sonra zavallı Emin'i ve Hasan'ı alırlar (ha unutdum: jandarmalar esâsen üç kişidir. Biri gözünü açmış, kaçmış. Arkasından yirmi el silâh atdıkları halde isâbet etdirememişler!) Emin ve Hasan'da ne silâh var, ne bıçak .Bunlar yalvarmıya başlarlar:

— Biz sizi ta'kîbe gelmedik. Çocuklarımız var. Esâsen ihtiyarız. Buradan avdetimizde tezkeremizi alarak âilemizin başına gideceğiz. Silâhsız, bıçaksız kimseleri öldürmek merdlik değildir. Bize kıymayın!

Nâmerd mel'unlar bu recâlara süngü ve kamalarla cevâb verirler, vücudlarını lîme lîme ederler ve bu halde iken onları bağçalıklara doğru sürüklerler, orada son dem-i hayâtını yaşayan bu ma'sumların beyinlerine ve göğüslerine birer silâh sıkmak suretiyle kendilerini şehîd ederler.

Vak'ayı haber alan hükûmet, bir mıkdar kuvvet göndermişdi. Şakîler de hâlâ o köyde idiler, fakat bunlar rum ahâlinin yardımıyle kaçarlar. Hükûmet müfrezesi şehidleri alır. Mecruhdan hiçbir haber yok. Bunu meydana çıkarmak için uğraşan süvâri Hulusi beyle Ahmed ve Seyfi beyler nihâyet Panayot'u bulurlar.

Ertesi günü Erdek'e avdet etdiler. Ah ne feci' manzara! Panayot —ki bil'âhare ölmüşdür— evvelâ arkadaşlarının tamâmen Türk olduğunu iddiâ etmek ister. Bir müddet sonra muhtelif milletlerden mürekkeb bulunduğunu söyler. Fakat bil'âhare bunların da kâmilen rum olduğunu i'tiraf eder ve hattâ isimlerini de söyler.

Marmara vak'ası:

İşte diğer bir vak'a daha, Marmara vak'ası! Evet bu nâhiye merkezi de rumlar tarafından basılmışdır. Kırk kişilik bir rum çetesi evvelâ yolda telgraf, telefon ve kablo hatlarını kasatura ile keserek tellerin her iki tarafa gidecek uclarını güzelce yere gömerler. Erdek, Marmara ve Paşalimanı arasında muhaabere münkatı' olur, fakat bu inkıta' hissedilemez. Çünkü teller işliyor! Çünkü manaplo muntazaman devrini yapıyor! Merkezler hükmederler ki telgraf ve telefon başında kimse yok!

İşte şakîler bu suretle muhaabereyi kesdikden sonra gece alaturka sâat altıda Marmara nâhiyesi merkezini basarlar. İki kola ayrılırlar, bir kısmı nâhiye müdürünün evini, diğer kısmı da ta'kib müfrezesinin bulunduğu dâireyi abluka eder!

Dâirede ateş başlar: İlk ateşde Zafranbolu kazâsının Dana Ulvi köyünden ve Hacı Mehmed oğullarından İsmail oğlu Hakkı şehîd olur. Cesûr askerlerden Emin Onbaşı ile Osman oğlu Mehmed Onbaşı da bundan sonra ağır yaralanarak düşerler.

Ta'kîb müfrezesi bil'âhare tertîbâtını alarak saatlerce müsâdeme devam ederse de maal'esef bir muvaffakıyyet te'mîn edemezler, şakîler de kaçarlar!

Asker koğuşunu gördüm, delik deşik olmuş! Marmarada bulunan müslüman muhâcirlerin o akşam geçirdiği buhran ve heyecan ta'rif edilemez.

Nahiye müdürünün evini abluka eden kısmın:

— Ey Türkler, sizi tamâmen imhâ edeceğiz!

diye bağırdıklarını işitdim. Acebâ rumlar mı mazlum?!

*
**

Ayni nüshadan:

«Karasi» (x) refikımız mutasarrıf Hâcim bey efendi ile yapdığı bir mülâkatı neşrediyor. Bunda müşârün'ileyh «Manyas'da yüzellisi şakî, mütebâkîsi asker firârîsi olmak üzere cem'an (450) ve Gönen'de otuzu şakî, mütebâkîsi kaçak olmak üzere (350) şahs ile Bandırma'da (150) ve Şamlı, Bürhaniye ve Balıkesirde (50) şakînin ve Kebsüd'de (300) asker kaçağının ki cem'an (1300) küsûr kimsenin istîman etdiğini» beyan etdikden sonra diyor ki:

— Müste'minlere mazhar oldukları afvin son af olduğunu ve bir daha şekavet yapdıkları suretde behemehal tenkîl edilmelerinin musammem bulunduğunu îzah etdim. Kendileri de hükûmetin her türlü evâmir ve tenbîhâtına mutâvaat edeceklerini söylediler.

*
**

Yine o nüshadan:

İşitdiğimize göre Bndırma ve Erdek havâlîsinde icrây-i

(x) Resmî gazete.

şekaavet eden rumlardan Keçeli Dimitri Çandaraki ile Tutlimanlı Panayot — on üç refîkı ve yirmi sekiz asker firârîsi ile birlikde — dehaalet etmişlerdir.

Firârî jandarma Kadri ile Aravacık köyünde mukîm Gelibolu'lu Kâzım istîman etmişdir.

*
* *

MUHTEKİRLER CEZASIZ MI KALACAK?

2 - Ocak - 1919

Dört seneden fazla süren uğursuz muhaarebenin ahlâkımız üzerinde en ziyâde icrâ etdiği te'sîr ihtikâr ve hırsızlık sâhalarında olmuşdur.

Bu devamlı ve kanlı harbi milleti soymak, kanını, iliğini emmek için iyi bir fırsat sanan alçaklar öyle yağmaya, ihtikâra koyuldular ki bunların gerçekden hesâbını Allah görebilir.

Bu yağmalar, bu ihtikârlar milletin âdetâ yüzde doksanını züğürt ve perişan bırakdığı halde, onunu servetlere, ihtişamlara garketdi. Meselâ vaktiyle beş kuruş haftalıkla kahveci çıraklığı edenler bugün başımızda birer lord kesildiler.

Bunlar milletin mısır koçanı, ayrık kökü ile idâme-i hayâta mecbur kaldığı zamanlarda kılçıklı ve yenmeyecek mâddelerle karışık bakla unlarını en has un diye bu millete yutdurdular ve mukaabilinde milyonlar kazandılar.

Biz vâkıâ her dindaş ve vatandaşımızın zengin ve mes'ud olmasını canla arzu ederiz. Nitekim bu vâdîde bir çok yazılar yazdık, servet iktisâbının en büyük dîn buyuruğu olduğunu gösterdik. Hele ticâret işinde pek geri kalan müslüman unsurların ilerlemesini, zengin olmasını bütün ruhumuzla istedik.

Not: Bu yazıları o kara günlerin dahili manzarasından ancak bir nebzesini göstermek için iktibas etdik.

Fakat biz onlara hiçbir zaman «serveti sülük gibi fakirlerin kanından, iliğinden eminiz» demedik. Tam dört buçuk sene asker âilelerinin nâmusiyle, ahlâkıyle oynayan ve onları perîşan ve binnetîce ahlâksız yapan muhtekirler, nâmussuzlar bir çok hânümânı alçakça söndürdükden başka açlıkla da binlerce, yüz binlerce nüfusu öldürdüler ve bu suretle de birer kaatil oldular.

Dağlardaki eşkiyâ ile şehir ve kasabalardaki muhtekirler arasında fark, hemen hemen evvelkilerin silâhına güvenerek, bütün hayâtını kırlarda, obalarda geçirerek uğraşmasından, diğerlerinin ise silâhsız, emeksiz, zahmetsiz hırsızlık etmesinden ibâretdir.

Muhtekirler Kafkasyada, Irakda, Suriyede, hattâ Galiçyada, Romanyada düşmanla arslanca harbeden bir milletin var olduğunu ve bu millet bakıyyesinin de birgün, evet birgün memleketlerine döneceğini, âilelerinin dört senedir çekdiği felâketleri anlayarak ve kükreyerek onların yüzüne tükürereceğini hiç hatır ve hayâle getirmemişlerdi. Çünkü kafalarını dolduran hırs ve menfeat bu gibi âkibetleri düşünmiye mâni' oluyordu.

Bunlar kasaları başında, masaları başında harbin devâmını alkışlıyor, sulhu bir kara tehlike olarak görüyordu. İşte nihâyet o «kara tehlike» olanca dehşet ve şiddetiyle, evet — başka bakımdan — hakîkaten «kara tehlike» olarak başımızın üzerine çullandı! Fakat muhtekirler acabâ bunu şimdi de takdîr ediyorlar mı?

Boğazları tıkanmış, dimâğı üzerinde tehlikeli bir ameliyye yapılmış, diğer uzuvları ise parçalanmakda bulunmuş olan milletin, evet demir kafes içinde kalmış bir arslan vaz'îyyetinde bulunan bu asîl, kahraman ve sabırlı milletin herşeyden evvel halâsı çarelerini düşünmekde olması, iç hallerimize bakmıya bir türlü vakıt ve imkân bulamaması halâ onlara, o muhtekirlere hırs ve ihtikâr sahasında serbestçe at oynatmak cür'-

etini bahş edebiliyor, artık son fırsatları da kaçırmamak sevdâsından ayrılmıyorlar.

Fakat ey gaafiller, bu millet, tek başına küfür ve ilhaada meydan okuyan hazret-i Muhammed sallâllâhü aleyhi ve sellemin «1300» küsûr senelik mübârek ve saadık ümmeti, asırlarca Avrupaya haakim olmuş, bir çok vartalardan, felâketlerden kurtulmuş olan bu Osman Gazi evlâdı elbette birgün olup kurtulacak, sizin hesâbınızı görmiye başlayacak, bol tükürüklerle yüzünüze tükürecek, belki de sizi — kendi öz kardeşlerinden saymayarak — mütecerrid, yapayalınız bir halde bırakacakdır. O vakıt, ey gafiller, ne yapacaksınız?

Birgün gelecek sen de perîşan olacaksın,
Ey gonce bu cem'iyyeti herdem mi sanırsın?

Zâlim yine bir zulme giriftâr olur âhir,
Elbette olur ev yıkanın hânesi vîran.

(Muhtelif nüshalarda o devrin azılı muhtekirleriyle çetin mücâdeleler yapılmış, sayısı «3.000» i geçen şakîlerin bilhassa köylerde hatır ve hayâle gelmeyen zulümleri ve işkenceleri hakkında müsâmehasız ve cür'etli bir çok yazılar yazılmışdır. «Doğru söyleyeni dokuz köyden koğarlar» derler. Katı yürekli bir muhtekirle iki hıristiyandan müteşekkil bir hey'et — şamada da işâret edildiği gibi — İstanbul'a giderek hem Damad Ferid Paşa hükûmetine, hem ecnebî bir mümessile beni jurnal etmişler, felâketime sebeb olmuşlardır. Ayvalık'a çıkan ve Türkleri tahkîr eden, sözde, «salîb-i ahmer = kızıl haç» hey'etine verdiğimiz sert, fakat mecbûrî cevablar da onların mel'ûnâne arzularının tervîcine yaramışdır. Neşriyyatımızdan bir kaç örnek daha vereceğim).

UN MES'ELESİ

6 - Şubat - 1919

Bilmeyiz ki artık delîle, isbâta haacet kaldı mı? 25 kânunî sânî 1335 târihinde meclis-i idâre, iâşe, belediye ve ticâret odası hey'etleri huzurunda «un ihtikârı» mes'elesi bütün çıplaklığıyle meydana çıkmadı mı?

Geçenki nüshamızda da yazmışdık: O ictima'daki tedkîkatın mevzuu fabrikacıların verdiği yalancı liste idi. Bu listeler fabrikaların bir günlük hasılât ve sarfiyyâtı ile sâfî temettularını gösteriyordu. Hey'et içinde bulunanlardan ba'zılarının haber verdiğine göre «büyük fabrika» nın listesi hülâsası şu:

Kuruş	Para	
23 300	00	Bir günlük hasılat
— 19 720	— 20	Bir günlük sarfiyat
03 579	20	Sâfî temettu' (!)

«Hilâl» fabrikasının listesine göre günlük kazanç «1062» kuruş, «20» paradır (!)

Diğer fabrikalardan bir kısmı hiç hesab vermemiş, «Pehlevan oğlu Kirkor» ise dolambaçlı bir cevab ile iktifâ etmişdi.

Ücret-i tahniyyeye (öğütme ücretine) gelince: «Büyük fabrika» kara taşda ehâlîye öğütülen zahîreden okkada «3», elekden geçirilen ehâli zahîresinden «4», tüccara yapılan maldan «5» ve diğer «Hilâl» fabrikası ise iâşeye günde öğütdüğü «1250» okka unun okkasından «3» kuruş «30» para, tüccar malından «5 : 6», ikiyüz okka kadar ehâliye öğütdüğü hasdan «4», perâkendeden dahi «3» kuruş ücret almakda olduğunu gösteriyordu. Tüccar malından okkada «9» kuruşa kadar para alındığı da inkâr edilmiyordu!

Arzetdiğimiz hey'etler bu listeleri istediği, bunlar yazıldığı sırada fabrikacıların cidden büyük bir buhran içinde kal-

mış olduğunu işitmişdik. Hattâ bunlardan birinin «aman mıkdarlarını az gösterelim» diye çırpındığını muhaabirlerimizden biri kulağıyla işitmiş, bize de hikâye etmişdi!

Hey'et, temettu' mıkdarına, tahniyyeye bakacak, fabrikacılara acıyacak, onlara hak verecekdi. Zavallı «Ses» ise bîhûde vesâik neşri ile uğraşıp duracakdı! Vâkıâ hak elbette tecellî edecekdi. Fakat aradan biraz daha vakıt geçecek ve bu müddet zarfında yine bîçâre fakirler ezilecek, ezilecekdi.

Nihâyet ticâret odası a'zâsından «Tireli zâde Sabri» beyin pek haklı bir teklîfi işte bütün bu pilânları altüst ediverdi! Sabri bey hey'et huzurunda kükreyerek diyordu ki: «Şu, sâfi temettu'ları, fabrikacılar hiç yorulmadan, ben vereceğim! Hattâ büyük fabrika için bir misil daha ilâve edeceğim! Bu iki fabrikayı bana teslîm ediniz! Hem ben unu «42 : 44» kuruşa değil, «32» kuruşa satacağım! Üğütme ücreti olarak da «3 : 9» kuruş değil, alesseviyye «2,5» kuruş alacağım!»

Hey'et arasında bulunan fabrikacılar bu âkibet karşısında titriyorlardı! Nihâyet:

Kendi elimle yâre kesip verdiğim kalem
Fetvây-i hun-i nâhakkımı yazdı ibtidâ!

diye diye buna muvâfakat ve yazılan kararı da lütfen imzâ et mişlerdi!

Demek, artık millet has unu, ekmeği binnisbe ucuz tedârik edecek, tahniyyeyi de yüz paradan verecekdi.

Hey'et fabrikaların teslîm ve tesellümünü icrâ etmek, Sabri beyin tahniyyâtı üzerinde kontrol vazîfesini yapmak üzere derhal bir komisyon teşkîl etdi. Esâsen fabrikacılar îcâra muvâfakat etmemiş olsalardı bile iâşe nezâretinin telgrafına göre vaz'iyed, muâmelesi icrâ edilecekdi.

Sabri beyin gösterdiği hamiyyet bütün milleti minnetdar etmiş, herkes artık ihtikârdan kurtulmak sevdâsiyle sevinmek-

de bulunmuşdu. «26» imzâyı ihtivâ eden muazzam bir kararı tatbiksiz bırakmak ise hiç hatıra gelemezdi.

Fakat, evet fakat bilmeyiz ki sonradan ne oldu? Komisyonun Sabri beyi hiç da'vet etmeyerek fabrikaları yine sâhiblerinin elinde bırakmıya karar verdiğini işitmekle mütehayyir ve müteellim olduk. Gûyâ fabrikacılar Sabri beyin şerâiti dâiresinde tahniyyat yapacak, onun söylediği fiata göre un satacak imiş!!

Memleketde elektrik süratiyle yayılan bu habere kimse inanmadı. Gitdik, biz de sorduk: «Evet» buyurdular. Ah koca ihtikâr, bu millet yine senin pençene mi düşecek ?

Fakat mes'ele pek basitdir:

1 — Komisyonun vazîfesi «26» imzalı bir kararı bozmak değil, icrâ etmekdi. Bu i'tibarla verdiği karar hükümsüz demekdi.

2 — Şimdiye kadar ihtikârı inkâr, yalancı hesablarla hükûmeti bile iğfal eden ve nihâyet Sabri beyin şerâitini tatbik edeceklerini söylemekle ihtikârlarını açıkdan i'tiraf eylemiş olan fabrikacılara i'timad en büyük bir safderunluk idi. «Men cerrebel mücerreb hallet bihinnedâme».

3 — Fukarâya verilen vesîka ekmeklerine âid iâşe unlarının okkasını «3» kuruş «30» paraya tahn ile — Sabri beyin hesâbına göre — bir günde hazîneden «1562» kuruş «20» para, bir ayda «46,875» ve bir senede ise «562,500» kuruş fazla bir ücret almış olan bir fabrikacı hakkında yapılacak en basît muâmele kendisinden tazmînat aramak olduğu halde buna tekrar emniyyetle yine ihtikârına meydan verilmesi açıkdan açığa bir iltizam ma'nâsını tezammun eder.

4 — Yevmî hâsılât-ı sâfiyesi «1062» kuruşdan ibâret olmak üzere gösteren ve halbuki yalınız iâşeden bir günde aldığı fazla kârının «1,562» kuruşa bâliğ olduğu resmen anlaşılan bir fabrikanın cürm-i meşhud halinde mütebâriz yalanı

komisyonca nazar-ı dikkat ve ehemmiyyete alınmak lâzımdı. Maamâfih bir kısım a'zâsının muhâlefetiyle ittihaz edildiğini işitdiğimiz bu karar elbette mu'teber olmamak gerekdir. Çünkü her nokta-i nazardan merduddur ve hukümsüzdür.

Fakat bu işe artık en âdil bir tarzda müdâhale etmek lâzımdır...

Un fabrikalarının hakîkî hâsılât ve sarfiyyâtı, hırsızlıkları, fire oyunları, te'mîn etdikleri gayr-i meşru' kârın azameti ve sâire ve sâire inşâallah muârızlarımızı ebkem bırakacak bir kat'iyyetle — gelecek nüshamızda.

İTTİFÂK-I MUKADDES

13 - Şubat - 1919

Milletimizi yaşatan, ilerileten birinci âmil ittifak'dır. İttifak râbıtaları kuvvetle mevcud cem'iyyetler — ne kadar istihaleler geçirmiş olurlarsa olsunlar — netîcede dâimâ galib ve muvaffak olagelmişler, batmakdan, ölmekden kurtulmuşlardır. Târih bunun beliğ şâhididir.

Hele birliği, yardımlaşma ve arkalamayı mağz-ı kur'andan almış olan müslümanlar buna sımsıkı yapışdıkları zamanlarda büyük varlıklar, harikalar göstermişler, fakat bu râbıtayı gevşetdikleri devirlerde perîşan ve muzmahil olmuşlardır.

Tek başına cehl ve vahşete karşı meydan okuyan hazret-i nebiyy-i a'zam (S.A.) in en büyük düstürü «mü'minler ancak kardeşdirler» meâlindeki âyet-i kerîme idi. Aralarındaki ayrılık ve ahlâksızlık yüzünden şîrâze-i cem'iyyetleri dağılmak

---

Not: Bütün kara günlerimizde ihtikârı, karaborsacılığı kendilerine meslek ednimiş olan merhametsiz adamlar bizim Ayvalık ahvâli hakkında yazdıklarımızı aleyhimizde fırsat bilerek beni İstanbul'un ecnebî işgal mümessillerine ve hain Damad Ferid Paşaya jurnal etmişler, dokuz küsûr ay süren acı felâketime sebeb olmuşlar ve mücâdelemin susdurulduğu o müddet zarfında bile ihtikârlarını ve karaborsacılıklarını bırakmamışlardır.

üzere bulunan vahşî arab kavmlerini az zaman içinde ittifak sancağı altında toplayan ma'nevî âmil hep bu âlî düstur idi. Her mü'min kendi şahsî varlığını bir külli vâhidin, ya'ni müttefık milletinin eczâsından sayar ve dâimâ o küllün endîşesi ve aşkı ile yaşardı. Zâtî menfeatler, şahsî ihtiraslar hep umumî menfeatler içinde erir, ferd cem'iyyetin hayat ve bekaası uğrunda çalışırdı.

İşte bu suretle kökleşen elbirlik ve kardeşlik islâm nurunu her tarafa saçabilmiş, din kardeşliği daha geniş bir surette yerleşmiş, islâm nüfusu pek az bir müddet içinde yüz milyon raddesine varmışdır. Bu yüz milyon insanın ruhu bir, vicdanı bir, îmânı bir, emeli hep birdi. En büyük şehirlerden tutunuz da en hücrâ çöllere, haymelere varıncaya kadar hüküm süren siyâset elbirlik ve kardeşlik siyâseti idi. Bu köklü, kuvvetli siyâseti yaşatan, canlandıran diğer düşturlar da adâlet, hakkaniyyet, umumî menfeatlere hizmet, hürriyyet ve müsâvat... gibi kudsî şeylerdi.

İslâmın bu âhengi, bu câzibesi karşısında islâm nüfusuna yüz binlerce insanlar can atarak katılıyor, müslümanlar kuvvetleniyor, dünyâları titretiyordu. Toplu islâm kalblerinin hep bir emel ile çarpması; küfür, dalal ve nifak içinde çalkanan ecnebî devletleri düşündürmekde, bunlar yeni parlayan islâm nuru, islâm ittifâkı karşısında sönmekde, mahvolmakda idi. Aralarında müdhiş bir ayrılık ve ahlâksızlık var idi.

Hilâfetin saltanata istihalesi zamanına kadar devam eden islâm ittifak ve uhuvveti yerine bir takım sefâhetlerin, ayrılıkların, ahlâksızlıkların sokulabilmiş olması yüzünden müslümanlar pek elîm bir felâkete tutuluverdiler. Abbâsîlerin zenginliği her nasılsa kendilerinin temiz ahlâkını bozmuş, aralarına ayrılık girmiş ve bunu iyi bir fırsat sanan müttefik moğul orduları Abbâsî memleketlerini istîlâ etmişdi.

Medeniyyetiyle, ulûm ve fünunu ile varlığını bütün gar-

ba tanıtmış, hattâ müslümanlığı Avrupaya nakletmiş olan koca «Endülüs» islâm devletini batıran, Osmanlılardan fazla târîhî bir hayat yaşadığı halde onu mahveden, evet kılıçdan yakasını kurtarabilmiş Endülüs arablarına cebren hıristiyanlığı kabul etdiren mel'un âmil de yine ahlâksızlık ve bu miyandaki ayrılık, gayrılık değil miydi?

Osmanlılara gelince: bir avuç aşiret halinde meydana gelen Osmanlıları tâ Viyana'ya kadar götüren, Avrupa devletlerinden harac aldıran, bugün krallık ve imperatorluk şeklindeki büyük ülkeleri birer vâli ile idâre etdiren mukaddes âmil ittifak, uhuvvet, adâlet, celâdet... gibi meziyyetlerdi. Fakat iki, üç asırdan beri bizi inhitâta ve nihâyet — maâzallah — inkırâza sürükleyen şey de tefrika, nifak, zulüm, hubb-i hayat oldu.

Bugün riyâzî bir kat'iyyet gibi sâbit olmuş hakîkatlerdendir ki ahlâksız bir millet yaşayamaz. Ahlâk, her milletin ictimâî gidişine göre ba'zı tehavvülât arzedebilirse de vahdet ve tesânüd her millet ve memleketde kurtuluş âmili olarak kabul edilmiş bir ana hattır.

Hele kur'ân-ı azîm bu hakîkat-i mahzayi ne belîğ bir ifâde ile tebliğ etmişdir. Haalik-i zîşan meâlen diyor ki: «ey müslümanlar habl-i metîn-i kur'ana sımsıkı sarılınız. Zinhar yekdiğerinizden ayrılmayınız. Sonra memleketleriniz, saltanatlarınız elinizden gider, mahvolursunuz».

Ne garibdir ki biz müslümanlar ittifâkın kıymet ve ehemmiyyetini şu felâket zamanlarında bile hâlâ anlayamadık. Son dört sene içinde bir çok eyâletlerimizden ,vilâyetlerimizden mahrum kaldık. Evliyâ ve enbiyâ merkadlerini kucaklayan, islâm medeniyyet ve ma'rifetine tecelligâh olan memleketlerimiz düşmanların eline geçdi. Ecdâdımızın ruhu bize lânet ediyor. Haricî düşman dimâğımızda cerrahî bir ameliyye yaparken, dahildeki gayr-i müslim vatandaşlar bizi, şîrâzesi bozu-

lan islâm cem'iyyetini, islâm ülkesini parçalamak istiyorlar. Yunan baş vekili «Venizelos», Yunan emellerini Paris'de îzah için günlerce söz söylüyor, rum ve ermeni gazeteleri sevimli ve zengin İzmir'in, onun hayatına, mukaddesâtına bağlı olan târîhî ve islâm Karesî'nin, Osmanlılığı sînesinde büyütmüş olan yeşil Bursa'nın... Yunanistana, bilmem hangi memleketlerimizin hangi devletlere verileceğini, karadeniz sevâhilindeki vilâyetlerimizde bir rum devleti teşekkül edeceğini, Adana'nın ve civârındaki vilâyetlerimizin ermeniler elinde kalacağını... açıkdan açığa yazıyor, arab ülkelerinde ayrı devletler kuruluyor ,garbî ve şarkî Trakya'yı Yunanlılar işgal ediyor, demiryolları istasyonlarında kör gözümüzün önünde İngiliz ve Fransızlarla Yunanlılar icrâyi hüküm ve tehakküm eyliyor. Hülâsa bin küsûr seneden beri parlayan islâm nuru insafsızca söndürülmek isteniliyor da biz hâlâ nifak ve şikakdan, fitne ve fesaddan ayrılmıyor, müdhiş felâket karşısında gafilâne seyirci kalıyoruz. Maruz olduğumuz felâket o kadar büyük ve şümullüdür ki insanın âdetâ beyni patlayacakdır. Fakat biz — gözün kendisini görmemesi kabîlinden — bunu maal'esef göremiyoruz.

Nifak ve şikakın en ziyâde kök saldığı kalbler eşraf ve ağniyâ kalbidir. Halbuki bunlar bu vatanın ikbâl ve idbâriyle daha ziyâde alâkadar değil midirler? Aceba — ey kaadiri mutlak, sen sakla — memleketimizin âfâkında Yunan bandıraları temevvüc ederken, ismet ve iffetimizi bir takım piçler yırtarken mi uyanacağız? Düne kadar bizim lütfümüzle idâme-i hayat ve iddihar-ı servet eden vatandaşların durumları, nankörlükleri tedkîk ve müşâhede edilmiyor mu?

Ey müslümanalr, Allah ve resûlüllah aşkına artık elele verelim, başımız üstünde dolaşan felâket ve izmihlâlden titreyelim, ittifak-ı mukaddes teşkil edelim. Bugün müslümanlığın ve türklüğün pâk alnına sürülmüş yağlı kazan karaları

vardır. Bunları temizlemek, masuniyyetimizi isbat etmek için millî bir hareket gösterelim. Eğer yaşayacaksak elbirliğiyle yaşayalım, — el'iyâzû billah — öleceksek de yine elbirliğiyle ölelim:

Düşman sesi duymak istemezsen
Kardeş sesidir uyan bu sesden,
Kalkınca görür ki akşam olmuş,
Vaktiyle uyanmayan bu sesden.

(KARA ÎSÂ) NIN TÜRK MEMLEKETİ HİÇ BİR ECNEBÎYE VERİLEMEZ.

13 - Mart - 1335 (1919)

Yunanistan başvekili (Venizelos) — kısm-ı mahsusumuzda görüleceği üzere — islâm ve Türk memleketlerimizi almak, Yunanlı yapmak istiyor!

«İzmir ve havâlîsi» nden maksadı (bütün Karesî, Balıkesir) livâsı ile Bursa'nın garbı, İzmir vilâyetinin kısm-ı garbîsi ve Menteşe livâsının da garbı ve cenubu) dur.

Şu halde asırlardan beri müslümanlığıyla, Türklüğüyle yaşamış olan memleketlerimizin hakkı hâkimiyyeti — maâzallah — bugün tehlikededir.

(Venizelos), bu meşru' olmayan talebini tervîc etdirmek için hayâl kuvvetiyle memleketlerimizde rum nüfusunun islâm nüfusundan fazla olduğunu Paristeki sulh konferansında resmen söylemekden sıkılmıyor, «maksada vusul için herşey..» nazariyyesini fi'len tatbik etmiş oluyor.

Halbuki «Tevfik Paşa» kabinesi tarafından — ecnebîlerin de şehâdetine istinâden — tanzîm edilen 12/Şubat/1335 târihli muhtırada gerek ermenilerin, gerek rumların göz dikdiği Osmanlı memleketlerinde kaahir bir çokluğun Türklerde olduğu kat'î suretde isbat edildi.

Bu nüshamızda münderic nüfus umum müdürü Re'fet be-

yin beyânâtı da pek sarîh değil midir? Fakat — her ne olursa olsun — Yunanlılar hakka, ekseriyyete, târîhe ve hiçbir şey'e bakmayarak behemehal güzel memleketlerimize konmak sevdâsından ayrılamıyorlar!

Mîdesi zâten küçük ve zaif olan Yunanistan Balkan harbinde Rumeliden birçok yerlerimizi yutmuşdu. Şimdi de başından, kudretinden ,mîdesinin istîâb hacminden çok büyük memleketlerimizi lokma etmek istiyor! Bilmiyor ki o lokma Yunan kursağını, Yunan mîdesini patlatacak, târihde bir çok ölümlü istihaaleler geçiren Yunanlılığı büsbütün adem mezarına gömecekdir.

(Aydınoğlu) nun, (Kara Îsâ) nın, (Ertuğrul ve (Osman) ın fâhir ve ebedî yâdigârları hiç lokma edilebilir mi? (Milletler cem'iyyeti) nin hedef tutduğu sulh ve sükûn akıllı Avrupaca ihlâl edilmek ,daha doğrusu eski Yunan medeniyyet ve ırkının vârisi sandıkları bugünkü Yunanlılar kan ve ateş içine atılmak istenilir mi?

Büyük üstâdım merhum müftü (xx) (Osman Nuri) efendi hazretleri birgün şöyle söylemişdi:

— Keçiyi sarhoş etmişler de arslan dediğiniz hâini bana gösterin, diye bağırmış!

İşte Yunanlılar da tıbkı bu sarhoş keçi gibidir. Muhayyel zaferleri, geniş hayalleri, kör gözleri önlerindeki uçurumu, karşılarındaki ateş ve kanı kendilerine cennet gibi gösteriyor! Vâkıâ güzel memleketlerimiz başdan başa dünyânın birer cennetidir. Fakat bu, kem nazarlara karşı îcâbında ateş de püskürebilir. Elhazer bu cennetden ve elhazer bu ateşden!

Ne elîm bir vaz'iyyetdir: Türklüğün cirit oynatdığı, asırlarca yaşadığı bu memleketlerin şimdiki haklı zilyedleri bu haklarını isbat mevkiinde kalıyor! Ne müellim bir hayatdır:

(xx) Balıkesir müftüsü.

Giridli (Venizelos) karşımıza dâvâcı sıfatiyle çıkıyor! Ne acı bir hakîkatdir: Parisde kurulan insâniyyet ve adâlet mahkemesi yalınız müddeîleri dinliyor, bize karşı hür yollarını kapıyor, aleyhimizdeki dâvâları vakt-u zamânında bize duyurmakdan bile çekiniyor!

Fakat merak etmeyin okuyucularım, umûmî vicdan ve bilhassa müslümanlık ölmeyecek, bu kara günlerin acısını elbette unutmayacakdır. (xxx)

Asabî kalem bir türlü isbât-ı hakka tenezzül etmek istemiyor, Türk kanım ni'met kâfirlerine karşı «evet, haklıyım» bile demeyi kendisine bir zül addediyor. Çünkü hak, hakdır, güneş güneşdir. Acabâ Yunanlılar memleketimizin her tarafında kaynaşan, memleketimizin ziråatına, ticâretine, irfan ve medeniyyetine haakim olan yüz binlerce Türkü göremiyorlar mı? Memleketimizin bütün livâmızın kucakladığı türbeler, câmiler, mescidler, tekkeler, medreseler, mektebler, imâretler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar, dükkânlar, mağazalar, köprüler, yollar... kimindir? Türkün mü, yoksa Yunanın mı? Hattâ merkezine nisbetle çokluğu teşkil eden Ayvalık müsâfirlerinin nesi, ne eseri, ne marifeti vardır? Evlerini tünetdikleri arâzî bile (Medîne-i münevvere) vakfıdır!

Marmara havzası sâhillerini fetheden bizim ecdâdımızdır. Aydıncık ve havâlisi yedi asırdan beri Türklere yalınız ma'ber (geçit) değil, makar da olmuşdur. Hülâsa livânın her yeri, her noktası haakim ve sâhib Türklerin hakkını olanca sesiyle haykırmakdadır.

Bu livâ, Karesî livâsı Osmanlılar doğmazdan çok zaman evvelden beri Türk'dür, Türkmen'dir. Beğlik haalinde idâre olunduğu zamanlarda Karesî'nin donanması, ordusu vardı. Ka-

---

(xxx) Nitekim İstiklâl Savaşımızda kükreyen bu millet Yunanlıların hadlerini bildirmişdir. H. B. Ç.

resî devleti arasıra donanması ve ordusu ile düşmanlarını titretir, Bizans'a karşı, Rumeliye, Avrupaya karşı galibâne hareketler, seferler yapardı. Hükmü, nüfûzü bir tarafdan Çanakkaleye, diğer tarafdan adalara, İzmir hudûduna kadar cârî idi. Ben o iddiâdayım ki bu havâlî Selçuklulardan evvel de islâm ve Türk ruhu taşıyordu.

Hemnâmı olan Cami-i şerîf harîminde medfun (Karaoğlan); (Ertuğrul Gazi) ile birlikde gelmiş Türk dilâverlerindendi. (Kara Îsâ) — ki (Karesî) onun muhaffefidir — Selçukî devletinin inkırâzı ile Balıkesirde istiklâlini i'lân etdi.

Bu emâret — (Câmi-üd-düvel) in rivâyetine göre — Aydıncık, Manyas, Bergama, Edremid, Kemer Edremid (ya'nî Bürhâniye), Pınarhisar, İvrindi, Ayazmand, Bığadıç, Mendehurya, Sındırgı, Gördös, Temirci, Kızılcatuzla, Başgelembe, Meret) kasabalarını haavî idi.

(Kara Îsâ) Konya ve Anadoluda hüküm süren Selçuklulardan on dördüncüsü (Sultan Gıyâseddid Mes'ud-i sânî) ricâlindendir. Bu beyin te'sis etdiği emârete bir tarafdan İlhanlıların mezâliminden bîzâr olarak mühâceretle gelen Anadolunun şark cihetleri halkı, diğer tarafdan (662) târîhinde (Dobruca) yı (Sarısaltık Gazî) maiyyetiyle zabteden mücâhidlerin bakıyyesi olan Rumeli muhacirleri ilticâ ediyorlardı. Çünkü (Kara Îsâ) nın adâlet ve kiyâseti meşhûr-i enâm idi.

(Kara Îsâ) Türk olmayan, Türklüğün kuvveti bulunmayan bir yerde icrây-i saltnaat edemezdi. Târihler diyor ki: Karesî eyâlet halkı (Kara Îsâ) dan çok zaman evvelden beri «Türkmen» di. (1)

(Kara Îsâ) beyden sonra emârete oğlu (Aclân) bey geçdi. Bu bey de pederi gibi âdil ve kavî idi. Kendisi Türk olduğu

(1) Livânın bir çok köy ve sâire isimleri vardır ki hep eski Türk ve Türkmenlere âiddir: Afşar, Bayındır, Ören, Çetmi (Çetme), Çavlı, Hundular, Ulus, Bayat, İl... gibi.

için (Osman gazî) nin zuhurundan i'tibâren Osmanlı hânedânı ile pek iyi geçinirdi. Hattâ oğlu (Tursun bey) i «nezd-i Orhânîde dursun, terbiye görsün» diye (Orhan Gazî) nin yanına göndermişdi. Orhan, Tursunu öz evlâdı gibi severdi.

Aclân beyin vefâtından sonra yerine oğlu (Demurhan) geçdi (2). Onun kardeşi (Yahşi bey) de Bergamada icrây-i hükûmet ediyordu (3). Demur, kötü idâresi yüzünden halkı gücendirmişdi. Evvelce (Aclân) ın vezâretinde bulunmuş olan (Hacı İlbeyi) — ki Balıkesirlidir — mürahhas gönderilerek Karasi'ye (Tursun bey) istenildi. (Tursun) Karasî'nin — velev kısmen — Osmanlılığa iltihaakı arzusunda idi. Orhan gazî ile birlikde Balıkesire gelerek halkın parlak alkışları ve istikbâlleri arasında (bey) olmak üzere Balıkesir'e ta'yin olundu.

«Demur» daha evvel Bergamaya kaçmışdı. İki kardeşin uzlaşması Orhan'ca uygun görüldüğü için hep birlik Bergama'ya gitdiler. Fakat mükâleme halinde iken Demur, genc Tursun'u okla vurmuş, şehid etmişdi. (4)

Artık ehâlî (Orhan Gazi) ye itâat ve bey'at etdi. Bu suretle bütün Karesî Osmanlı oldu (H: 737).

İslâm memleketlerinden ilk önce Osmanlılığa iltihak eden — ilhak değil — yer, Karesî eyâletidir. Târihler diyor ki: Osmanlılar asıl şevket, kudret ve muvaffakiyyeti Karesî'nin iltihaakından sonra kazanmışdır.

---

(2) Bu zâtin adı Türk târihlerinde yokdur. (İbn-i Batuta) ile (Mesâlik-ül ebsâr) yazıyor. (İbn-i Batûta) Demurhan hakkında «iyi adam değildi» diyor.

(3) Evvelce Bergama emîri (Sebga) isminde biri idi. (Mesâlik-ül ebsâr), rumlarla Karesîlilerin deniz muharebelerinden bahseder ve Karâsî'nin memâlik-i ecnebiyyeye ipek ve lâden ihrac etdiğini ve ucuz bir memleket olduğunu yazar. Yine bu kitaba göre (Marmara) memleketinin (25) şehri ve mükemmel donanması varmış ve rumlarla çok vakıt muharebe edermiş. Bu memleketler bizim kılıç hakkımız değil mi?

(4) Bergamalıların tazyîkı üzerine Demur, Orhan'a arz-ı teslîmiyyet etmiş, Orhan onu afv ile Bursa'ya nefyeylemişdi (737). Orada iki sene yaşadıkdan sonra «Yumurcak = Taun» dan vefat etdi.

Orhan Gazî, memleketin ve askerin idâresini Karesî ümerâsından (Hacı İlbeyi, Gazî Fâdıl, Ecebey, Evrenos) (5) a tevcîh buyurmuş, oğlu (Süleyman paşa) yı da vâliliğine ta'yîn etmişdir.

Bu beylerin Osmanlılığa ve müslümanlığa yapdığı hizmetler pek büyük ve şâmildir. Rumeli'yi başdan başa feth ile Osmanlı memleketlerine ilhak eden (Karesî beyleri) dir. Rumeli müslümanlarının ecdâdı olan Türk Karesîlilerden mühim bir kısmının kabirleri bugün yetim Rumelide değil midir? Yunanlılar fâtih Karesî halkını bilmiyorlarsa lütfen kendi târihlerine bakmalı, bu memleketi mîdelerine indirmek isterken çok, pek çok düşünmelidirler!

Yukarıda (Ayvalık) dan bahsetmişdim. Oranın sâkinleri ekseriyyetle korsanlıkla gelmiş müsâfirlerden ibâretdir. İhtimâl ki merkezindeki rum kesâfeti vatandaşlarımızı ümîde düşürüyor. Fakat ne kadar vâhî bir ümiddir!

Ayvalık kaahir çoğunluğu Türk olan Edremid, Bürhaniye, Kozak ve havâlîsine o kadar bitişikdir ki bunu oralardan ayırmak mümkin değildir. Kara ve îcâbât-ı mevkiiyye ve iktisâdiyye i'tibâriyle Ayvalık Yunanlı, Avrupalı olmakdan ziyâde Türk ve Asyalıdır. Eğer böyle ufak, tefek ve hattâ kocaman yerleri — sırf nüfus düşüncesiyle — fek ve ilhaak îcâbedecekse bundan bizden ziyâde Yunanlıların mütezarrır olması lâzım gelir. İsterlerse ırkdaşlarını — evvelce yapdıkları ve fakat bil'âhare koğdukları gibi — bu kerre de Yunanistan'a celbedebilirler!

Karesîli ecdâdım bağırıyor: «Bizi unutmayınız». Evet,

---

(5) Bu zatın asıl adı «Ören» dir. Nihâyetindeki «us» u — ki «bey» ma'nâsınadır — sonradan rumeli rumları ilâve etmişlerdir. Ba'zı târihler ve hattâ bunlara itimad eden «Minber» ve «Zaman» gibi Türk gazeteleri bu zâtın rumdan dönme olduğuna zâhib olmuşlardı. Halbuki «gazî Hacı Evrenos bey» İsâ bey» in oğludur, dedesi de «Bazoklu han» dır. Türk oğlu Türkdür.

evet... fakat şimdilik yalınız mübârek isimlerinizi saymakla iktifâ edeyim:

(Senâî, Câmî, Zâtî, Sarıgürz (xx), Salâhi-i uşşakî, Molla Yegân oğlu Yusuf Bâlî, İlyas Paşa, İmam Birgvii, Şeyh Lütfullah, Şeyh Hasan hoca, Muarrif zâde, Hüsâmeddin Hasan Çelebi, Oruc Gazî, Hacı İshak, Zağnos Mehmed Paşa, Aydıncıklık Ravzî, Vahîdî...)

Nüfus mes'elesine gelince: Livâ dâhilinde (463,011) nüfus vardır. Bunun (374,518) i müslüman, (88,493) ü rum, ermeni bütün hıristiyanlardır. Ermenileri çıkaracak olursak rumların yekûnü daha zavallı kalır.

Muhterem Karesî evlâdı, müsâade ediniz de sizin nâmınıza haykırayım:

— Ey Yunanlılar ve Avrupalılar, işte târih, işte nüfus, işte âsâr-ı islâmiyye! Bu memleket Türkdür, Türk kalacakdır ve ecnebi hâkimiyyetini maâzallah tek bir Türk kalmayıncaya kadar koğacakdır.

Venizelos ne istiyor?

— Ayni nüshadan —

Bu hafta gelen İstanbul gazeteleri ruviter ajansının bir telgrafını neşrediyordu. Bunda «Yunan umuru komisyonunun Anadoluda ihdâs edilecek yeni vaz'iyyet hakkında uzun bir ictima' akdetdiği, hukümet-i Osmâniyyeye dâir kabul edilen pilânın boğazların beynelmilel bir hale ifrâğını ve Anadolunun ortasında bir Türk hükûmetinin te'sîsini muhtevî olduğu» zikredilmekde idi.

4/Mart/1335 tarihli gazetelerde de Venizelos'un istedikleri hakkında «Maten» gazetesinden naklen aşağıdaki tafsilât veriliyordu: «Venizelos, mister (Vilson) un proğramının on

(xx) İstanbul'daki Sarıgüzel mahallesi ve câmii bu zâte nisbet edilmişdir.

ikinci mâddesi mucibince Osmanlı haakimiyyetinin münhasıran Türk vilâyetlerinde ibka edileceğini söylemiş ve İstanbul vilâyetinin Türk vilâyeti addedilemeyeceğini beyan etmişdir. (Venizelos) un îzâhına göre İstanbul vilâyetinde ancak (449,114) Türk sâkindir. Halbuki vilâyetin umumî nüfusu (1,173,670) olduğundan Türkler mevcud nüfusun üçde birini teşkil ediyorlar demekdir. Şu halde en tabiî hal sureti boğazların serbestîsi için beynelmilel te'mînât vazederek İstanbul vilâyetini Yunanistana ilhaak etmekdir. Elyevm İstanbulda (400,000) kadar rum sâkindir. Bunların (237) mektebi, (170) kilisesi vardır. Yunanlılar İstanbulda gerek aded-i nüfusları, gerek Türk paytahtındaki sâir anâsıra nisbetle gayr-i kabil-i inkâr olan seviyye-i medeniyyeleri i'tibâriyle cem'iyyet-i ahvam için en ziyâde şâyân-ı i'timad kimselerdir. Cem'iyyet-i akvam boğazların büyük ehemmiyyeti hasebiyle bir vâli ta'yîn ve sâir te'mînat da talebedebilir».

Venizelos, İstanbul mes'elesinden sonra Anadolu rumlarına nakl-i kelâm etmiş ve şu îzahları vermişdir: Anadoluda rumların en çok bulundukları yer İzmir şehri ve havâlîsidir. Burada pek eski zamanlardan beri (800,000) rum sâkin bulunmakdadır. Rumların kesretle bulundukları ikinci yer (Trabzon, Samsun) havâlîsidir. Burada (350,000) rum sâkindir. Üçüncü mıntaka (Marmara) sevâhili olup burada sâkin ehâlînin beşde üçünü rumlar teşkîl etmekdedir.

Venizelos, Trabzon vilâyetinin Ermenistan'a verilerek buradaki rumların âtîsini ta'yin hususunun Ermenistan'a bırakılabileceğini söylemişdir.

İzmir havâlîsinde ve adalardaki rumlara gelince: bunların Yunanistan'a rabtedilmeleri lâzım geleceğini beyan etmişdir.

Venizelos'un îzahlarını müteâkip Yunanistan'ın taleblerini tedkik etmek üzere i'tilâf devletlerinden her birinin ikişer mürahhas ta'yîn etmesi kararlaşmışdır.

*
**

(VENİZELOS) A CEVAB

— Ayni nüshadan —

(Tasvîr-i efkâr) refıkımız nüfus müdürü Re'fet beyle yaptığı bir mülâkatı bervechi âtî neşrediyor:

— Venizelos «İstanbulda (1 173 670) nüfus vardır» diyor. Nüfus-ı mezkûrenin sülüsünden (üçde birinden) biraz ziyâdesini Türk olarak kabul etmekle berâber İstanbulda (400,000) rum bulunduğunu ve unsur-ı mezkûre âit (237) mekteb ile (170) kilisenin mevcud olduğunu ilâve ediyor. Halbuki Osmanlı paytahtının (909,978) nüfusu olup bunun (560,434) ü, ya'nî yüzde altmış bir buçuğu müslümandır. Rumların mıkdarı ise ancak (205,375), ya'nî yüzde yirmi iki buçukdur.

— Görüyorsunuz ki rakamlarda sarâhat ve kat'iyyet vardır. Venizelos müslüman nüfusdan yüzde yirmisini keyfe mâyeşâ tenzîl eylemişdir. Söylediğim rakamlar (1330) senesi ibtidâsında tesbit ve ta'yîn etdirilmişdir.

— Biz de Venizelos gibi paytahtda mevcud dînî ve ilmî âbide ve müesseselerimizin istatistiğini yaparak terâzinin kefesine koyacak olursak diğer kefenin tevâzünü için bir çok (Atine) ler ilâvesi îcâbeder.

— Venizelos Anadoludaki rum ehâlîyi üç kesîf kütle halinde irâe ediyor ki ona nazaran bunlardan birincisi İzmir ve havâlîsi teşkil eylemekdedir. Güyâ o havâlîde (800,000) rum mevcud gibi gösterilmekdedir. Hakîkat ise şu merkezdedir: (Menteşe) sancağı da dâhil olduğu halde Aydın vilâyetinin (1,819,606) nüfusu vardır. Bunun (1,437,983) ü, ya'nî yüzde yetmiş dokuzu kâmilen islâm ve Türkdür. Rumların mıkdarı da (319,019) dır. Nüfus-ı umumiyyenin yüzde on yedi buçuğu nistebinde! Sonra (Menteşe) ile Aydın vilâyetinde (2952) kasaba ve köy vardır. Bunlardan (2724) adedinin, ya'nî yüzde doksan ikisinin ehâlisi kâmilen müslümandır. Sükkânı müstekıllen rumlardan mürekkeb bulunan köylerin adedi de ancak

(86) kadardır ki müslüman çokluğuna nazaran yüzde dört bile teşkîl edemez! (115) kasaba ve karyede dahi rum, islâm ve sâir anâsır karışık olarak meskün bulunmakdadır. İzmir şehriyle ekser livâ ve kazalar bu miyandadır.

— Venizelos (Trabzon) ve havâlîsinde sâkin rumların (Ermenistan) hukûmetine tevdîini istiyor. Bu vilâyetin nüfusu umumiyyesi — Samsun dâhildir — (1,516,249)a bâliğ olmakdadır. Bunun (1,187,078) ini, ya'nî yüzde yetmiş sekizden fazlasını yine müslümanlar teşkîl eder. Rumların mıkdarı ise (260,313) den ibâretdir ki umum nüfusunun yüzde on yedisinden ibâretdir. Ermenilere gelince: Ermenilerin (Trabzon) vilâyetiyle alâkaları yok gibidir. Ancak yüzde dört buçuk nisbetindedir. (Canik) müstesna olmak üzere (Trabzon) dâhilinde (1868) karye ve kasaba vardır. Bunların (1468) i kâmilen müslümanlardan mürekkebdir. Müstekıllen rumlarla meskün (182), ermenilerin sâkin olduğu (39) karye mevcuddur. Zikretdiğim (39) karyenin (33) ü de (Ordu) kazası dâhilindedir. (Ordu) kazası dâhilinde de (33) ermeni köyüne mukabil (229) müslüman karyesi vardır.

— (Marmara) sevahili (İstanbul, Edirne, Hüdâvendigâr (Bursa) vilâyetleriyle (Çatalca, İzmit, Karesi, Kal'ai sultaniye) sancaklarından ibâretdir. İstanbul haric olmak üzere havâlîi mebhusede (3,179,923) nüfus mevcuddur. Bunun (2,151,579) u müslümandır. Mütebakî (687,638) i de rum, ermeni ve müsevîlerden mürekkebdir. Buralarda da hiristiyanlar yüzde yetmiş dokuz ekseriyyete mukabil yüzde yirmi bir ekalliyyete mâlikdirler. Zikretdiğim vilâyet ve livâlara merbut (5364) kasaba ve karyeden (4,784) ü, ya'nî yüzde doksanı müslümanlar, yüzde onu da hiristiyan anâsır-ı muhtelife teşkîl eylemekdedir. Bu cihetlerde rumlarla meskün ancak (299) köy mevcuddur. İcâbında bu köylerin ve hattâ eşhasın esâmîsini irâe edebiliriz. Maahâzâ (Vilson) un prensipleri dâhilinde ha-

reket olunduğu takdirde devlet-i Osmâniyyenin hukuku sarîh ve mahfuz demekdir.

AYVALIK AHVÂLİ — Anarşi

6/Mart/1335 (1919)

Evvelki pazartesi günü Ayvalığa gelen İngiliz siyâsî mümessili kaymakam möstö «Şimit» in Bergama ve Ayazmand eşrâfından üçer zât ile bütün islâm me'murlarını — kazâ kaymakamının resmî dâiresinde — divana çekerek kendilerine karşı hazmedilemiyecek ağır bir nutuk îrad etmiş olduğunu yazmışdık.

Aldığımız tamamlayıcı bilgiye göre Şimit cenabları aynen şöyle söylemişdir:

— Ey hırsız ve namussuz Türkler, biz sizi evvelce kabahatsiz sanıyorduk. Halbuki başda Enver'leriniz, Talât'larınız olmak üzere Almanya ile birleşerek medeniyyeti kana boyadınız. Artık buralarda hakk-ı hayât ve bekaanız kalmamışdır. Burada bir alâkanız yokdur. Bir haftaya kadar işler yoluna konacakdır. Enver'ler, Talât'lar öldü! Onlara peyrev olanların da başı kesildi! Burada bir rumun burnu kanayacak olursa cezânız pek ağırdır. Emval-i metrûke yokdur. Herkese malları, mülkleri derhal iâde edilecekdir. Velevki müzâyededen para ile almış olunuz. Bunları mal sahiblerine vereceksiniz. Aksi takdirde cebr kuvvetiyle teslîm etdireceğim! Yağlarınız mağsubdur! Bunları da hiristiyanlara tevzi' edeceğim! Yağlar kat'iyyen harice çıkmayacakdır.

Biz mösyö Şimit'in bir İngiliz siyâsî mümessili sıfatiyle bu tarz-ı hakaretâmizde söz söylemiş olmasına bir türlü inanmak istemiyoruz. Bu zâtin ictimâî terbiyece Avrupa milletlerinin çoğundan yüksek bulunan İngiliz milletine mensûb olduğuna bile kaani' değiliz. Olsa olsa Şimit, Türk düşmanlığını kendisi için meziyyet sanmış bir şahısdır. Türklerin ma'su-

miyyetini, safveti ahlâkıyyesini defa'larca takdîr ve i'tiraf etmiş olan memleketimizdeki İngilizler ve bilhassa amiral «Galtrop» ve mösyö «Dikson» cenabları bu tahkîratı elbette İngilizlere mal etmeyecek, Türk ve islâm düşmanı birinin müteassıb kafasından çıkan hezeyanlardan ibâret olduğuna hükmeyleyecekdir. Fakat ne olursa olsun arkasına bir takım şımarık palikaryaları takarak şurada burada dolaşan ve ma'sum Türk kalblerini zehirleyen bu adamı İngilizler men'etmeli, hattâ sür'atle cezâlandırmalıdırlar.

Vâkıâ mağlûbuz. Bu, gayr-i münkerdir. Fakat hiç bir zaman «hırsız» ve «namussuz» olmadık. Bu sıfatları, müsâadeleriyle, söyleyene iâde ediyoruz. Türkler asırlardan beri ruh temizliği ile yaşamış, kimsenin bir habbesine dokunmamış, bil'akis korsanlıkla yerleşenlere merhamet ve âtıfet göstermiş büyük bir milletdir. Eğer herhangi bir yerde hırsızlık ve namussuzluk yapılmış ise bu sıfatların onlara tevcîhi lâzımdır. Fakat mösyö Şimit bu gibi şahıslara da bu tarzda hitab ve itabda bulunmıya salâhiyyetli değildir. Hamd olsun Türk milleti henüz ölmemişdir. O, tebeasından istediğini cezâlandırabilir ve nitekim cezâlandırmakdadır da.

Mösyö Şimit'in değil Türklere, hattâ Osmanlı ünvân-ı mübâreki altında yaşayan herhangi bir unsura veyâ efrâdından bir kısmına bile itabda bulunmasına dayanamayız. Meselâ o havâlîde Murad ilili Ahmed'i evinde katleden, Araplar civârında iki deveciyi cerh ve darbederek ölümüne sebeb olan, Dalkıran oğlu Osmanı ayağından yaralayan, Ayazmand'a erzak götürmekde olan bir asker arabasına tecâvüz, iâşe anbarına leylen girerek zahîre ve zeytin sirkat, Kozak'lı Ahmed'i — bileğinden elini keserek ve alarak cesedini bırakmak suretiyle — şehid eyleyen ve Şahu'nun evine girerek cerh ile parasını çalan... rumların bile ecnebî bir kuvvetle cezâlandırılmalarını çekemeyiz. Çünkü meydanda hâkim bir hükûmet vardır. O, bugün hareketsiz ve mukayyed ise de elbette bir gün

eski hürriyyetine kavuşacak, adâletin pençesinden kurtulmak isteyen bütün kaatil ve zaalimleri terbiye edecekdir.

Türkler kabahatsizdir, ma'sumdur. Bilhassa Balkan harbinde Yunanlıların canavarlıkları karşısında memleketini, servetini, yurdunu bırakarak islâm diyârına ve bu arada Ayvalığa sığınmış olan Türk muhacirler... acebâ daha dün ateşden, zulümden kurtulmuş olan bu zavallılar mıdır ki «Almanya ile birleşerek medeniyyeti kana» boyadılar? Kaymakamlarının gafleti netîcesinde divana çekilmek bedbahtlığına uğrayan Ayazmand'lı, Bergama'lı üçer kişi midir ki «Almanya ile ittifak etdi de medeniyyeti» bu hale getirdi? Hayatın bin çeşit ıztırabları, yaramaz vatandaşlarının bin türlü hırçınlıkları karşısında ezilen, fakat sebât eden küçük me'murlar mıdır ki koca umumî harbi açdılar ve «medeniyyeti kana» boyadılar?

Biz doğrusu kaymakam rütbesinde bir zâtin böyle yalınız insafsızca değil, ayni zamanda pek de mantıksız bir nutuk î-rad etmiş olduğuna hâlâ inanamıyoruz.

«Artık hakk-ı hayât ve bekaanız kalmamışdır, burada bir alâkanız yokdur»!

Mösyö Şimit'i afvederler amma, irâdesine de gayr-i mâlik bir zât olarak tavsîf edeceğiz. Bir milletin «hakk-ı hayât ve bekaası» o milletin varlığı ile teayyün eder. Bugün meydanda bir millet, bir Türk milleti var mı, yok mu? Eğer yok derlerse müsâadeleriyle soracağız ki Çanakkal'ade muazzam donanmalarınıza karşı arslanca sebât eden, senelerce boğazlardan geçmenize mâni' olan kuvvet ne idi? «Küt-ül emâre» de sizi mağlûb edenler kimlerdi?

Demek, meydanda bir Türk milleti, hem kahraman bir Türk milleti vardır ve o Türk milletidir ki asırlardan beri medeniyyetiyle, istiklâliyle, adâletiyle, izzet-i nefsiyle yaşamış, hattâ bir zamanlar bugün galib mevkiinde bulunan ba'zı devletleri de ulüvv-i cenâbiyle himâye etmişdir. Bu millet yaşamayacak da hangi millet yaşayacakdır? Yunanlılar mı, rum-

lar mı?

Hem bu sözü söylemiye Şimit cenabları nereden salâhiyyet almışlardır? Aceba «Sulh konferansı» Anadolu sâhillerini Yunanlılara verdi de bizim haberimiz mi olmadı?

Gerek mösyö Şimit ve gerek bütün cihan-ı medeniyyet şuna kaani' olmalıdır ki bu havâlîde Türklerden başka hiç bir kuvvet icrây-i haakimiyyet edemeyecekdir. Türkler «hakk-ı hayât ve bekaa» larını — maâzallah — tek bir Türk kalmayıncaya kadar müdâfaada sebât eyleyecekdir.

«Bir haftaya kadar...» acebâ bundan maksad nedir? Ayvalıkdaki islâm nüfusunun imhası mı kasdediliyor? Zavallı Türk muhâcirlerin sokak aralarında sürünmekde olmalarını mı murad etmişdi? Öyle ise zehî adâlet, zehî medeniyyet!!

«Bir rumun burnu kanarsa...» emin olunuz Şimit, Türkler vekaar ve temkinlerini hiç bir zaman bırakmayacaklar, intikam sevdaasına tenezzül etmeyeceklerdir. Fakat onları kışkırtan palikaryalar bil'iltizam Ayvalıkda müdhiş hadiseler çıkarmıya çalışıyorlar ve bunun müsebbibi de — bize yazılanlar doğru ise — zât-i âlîniz bulunuyorsunuz!

«Emvâl-i metrûke» yok mudur? Biraz îzah edelim: Hatırlarda kaldığına göre sâhillerde bulunan rumları — harbden evvel — Yunanlılar memleketlerine da'vet etmişlerdi. Yeni Yunanistanda bulunan müslüman emlâkini rumlara verecekler, bu suretle hicret eden islâm nüfusu boşluğunu rumlarla dolduracaklardı. İşte sâhillerdeki hicret bizde bu suretle başladı. Bu, tehcîr değil, bir hicretdir. Hattâ böyle olduğuna Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya sefâretleri baş tercümanlarından mürekkeb bir tahkîk hey'eti de tamâmen kanâat getirmişdi.

Yunanistana giden rumları biz zorla koğmadık. Onlar kendi arzu ve ihtiyarlariyle gittiler. Hey'et-i tahkîkiyyenin verdiği müşterek rapor üzerine Türk devleti ile Yunan hükûmeti tarafından büyük elçi rütbesini haaiz birer siyâsî mürahhas ta'yin edilerek emval ve emlâkin mübâdelesi mes'elesi düşü-

nüldü ve bu da netîcelenerek resmî bir protokol imzalandı. İşte bu suretle Türk hükûmeti Ayvalıkdaki ba'zı evlere islâm mücâhirlerini yerleşdirmişdi.

Ayvalığa iskân edilen bu muhâcirler şu beş, on sene içinde def'alarca hicret derdine uğramış zavallılardır. Bir tarafdan onların bırakdığı emval ve emlâki rumlar alırken diğer tarafdan işgal etdikleri yerleri de yine rumlar mı alacakdır? Maamâfih aczi ve za'fı kendisini herşey'e serfüru etdiren kazâ kaymakamı Osman Nuri bey mösyö Şimit'in arzusu vech ile zavallı muhâcirlerin kollarından tutulup atılması karşısında seyirci kalmış, salîb-i ahmercilere (kızıl haçcılara) islâm emval ve emlâkini — gözü önünde — yağma etdirmişdir!

«Yağlarınız mağsubdur». Acâyib! Neden mağsub olsun? Ayvalıkda bir çok müslüman tâcir var. Onlar parasiyle dindaşlarından ve hıristiyanlardan yağ almışlarsa bu, bir gasıb mıdır? O halde rumların müslümanlardan satın aldığı mallar hakkında da mağsubdur hükmünü vermek icâbeder ki bu, İngilizlerin hiç de sevmediği bir nevi' bolşeviklikdir! Aman memleketimize bolşevikliği getirmeyiniz!

Kazâ kaymakamı bey — Allah kahretsin — Şimit cenablarının emri (!) mucibince kazâ dâhilinden yağ ihrâcını derhal yasak etmişdir! Hıristiyanlara tevzi' vazîfesini de îfâ edip etmediğini bilmiyoruz. İhtimal buna da eyvallah diyecekdir. Böyle zaif hükûmetin kafasına elbette herkes tüner.

«Velevki müzâyededen...». İyi amma müzâyededen bedelini vermek suretiyle mal alanların ne günahı vardır? Eğer meydanda bir suçlu varsa onu zahire çıkarmalı, cezâlândırılmak üzere hükûmete haber vermelidir. Yoksa hod behod yağmaya kalkışmak bir zulümdür. Biz büyük Britanya krallığı ve Hindistan imparatorluğu adamlarını böyle zulümlerden, haksızlıklardan tenzîh etmek isteriz.

Şurasını da ilâve edelim ki bütün bu mülâhazalarımız mösyö Şimit'in naklettiğimiz nutku hakîkaten söylemiş olma-

sına göredir. Eğer bize vâki' olan ihbârat doğru değilse derhal tekzîb edilmesini recâ eder ve şu halde İngilizlere karşı olan mahabbetimizin sevkı ile bu tekzîbi de büyük bir inşirah ile derc edeceğimize söz veririz. Fakat böyle olmadığı takdirde, yukarıda da yazdığımız gibi, iki milletin samîmî münâsebetlerine bile dokunan bu nutuk sahibinin derhal işden men'ini muazzam İngiltere mümessillerinin ciddiyyetinden bekleriz.

(Ayni nüshadan:)

Yunan salîb-i ahmeri (kızıl haç hey'eti) nâmiyle Ayvalığa gelen Yunan askerlerinin iştirâkile mahallî rumlar me'murların ve müslüman muhâcirlerin evlerine hücum ve bütün eşyalarını ve paralarını yağma etmişlerdir. Me'murlardan bir kısmı âilelerini bin müşkilât ile civar Türk memleketlerine göndermiş, fakat zavallı muhâcirler sokaklar arasında döküllüp kalmışdır.

İzmirde çıkan rumca «Patris» gazetesinden naklen «Anadolu» refîkımızın yazdığına göre geçen pazar günü Ayvalıkda büyük bir âyin-i ruhânî icrâ edildikden sonra Yunan kızıl haçının hastahanede te'sîsi merâsimi yapılmışdır. Bu merâsimde ahalîden bir cemm-i gafîr ve kazâ kaymakamı hazır bulunmuşdur. Metropolit ve Prosilelos taraflarından harâretli nutuklar söylenmiş, doktor Orfanidis tarafından mukabele edilmiştir. Bu münâsebetle keşîde edilen Yunan bandırası rumların şiddetli alkışlarını da'vet etmişdir. Gece ziyâfet verilmiş, bunun devamı müddetince bir bando muzika Venizelos ile Yunan marşlarını çalmışdır!

§ Dört gün evvel gece Ayvalık mal muâvini Neş'et efendi, hânesinde ondört yerinden bıçakla yaralanmak suretiyle rumlar tarafından şehid edilmişdir. Merhum namus ve iktidâriyle tanınmış genc ve çalışkan me'murlarımızdandı. İşte kızıl haç'ın marifetleri! Fakat bu hal, bu rezâlet devam edemez.

Livâ hükûmetinin merkezî hükûmete en müsta'cel telgraflarla vuku' bulan iş'arları maatteessüf cevabsız kalmakdadır. Meydanda bir hükûmet kalmadı mı yâ Rabbî! Ayvalık me'mur ve muhâcirleri hergün, her dakika ölüme mahkûmdur. Bunlar canlarının kurtarılması çiin telgrafla müracaatde bulunmuşlar, fakat merkezî hükûmetden bir hareket eseri görememişlerdir.

§ Salîb-i Ahmerciler ve hempâları tarafından Ayvalık hükûmetinin de basıldığını teessürle haber aldık! Bereket versin ki kahraman nöbetci bunların fenâ tasavvurlarına mâni' olmuşdur. Ayvalık bir silâh deposu halindedir. Salîb-i Ahmerciler bütün rumları silâhlandırmışdır! Bugün Ayvalık bir Yunan memleketi vaz'iyyetindedir.

Kazâ kaymakamı Osman Nuri — ki Bulgaristanlıdır — bunca aczine ve hainliğine rağmen hâlâ yerinde tutulmakdadır. Gelecek nüshamızın intişârı zamanına kadar kaldırılmadığı takdirde onun hakkındaki şikâyetleri bütün delilleriyle îzah edeceğiz. (x)

(x) Ne o adam kaldırılmış, ne o rezâletler son bulmuşdur. Bil'akis o yazıları yazan zavallı gazeteci «Hasan Basri Çantay» ın yakalanarak mahfuzan İstanbul'a sevkı ve gazetesinin müebbeden ta'tili hakkında Balıkesir mutasarrıflığına şifre verilmiş, bu yüzden gazeteci felâketli ve heyecanlı aylar geçirmiş, mâddî bir çok zararlar görmüşdür. O feci' safha başda kısaca arzedildi. Allah o kara günleri tekrar başımıza getirmesin, âmin. H. B. Ç.